

ЛІТАРАТУРА МАСТАЇТВА

25 ЛІПЕНЯ

2003 г.

№ 30/4216

Рэха
"Славянскага
базара
ў Віцебску"
яшчэ
лунае
над Бела-
русьсю

«БЫЛО І ТАКОЕ», —
згадвае
колішні
галоўны рэдактар
"ЛіМа"
Хведар
ЖЫЧКА

11—12
ліпеня
ў Калінкавіцкім
раёне
прайшоў
чарговы
Усебеларускі
фэст гумару
"Аўцюкі— 2003"

Нацыянальны
акадэмічны
тэатр
імя Янкі КУПАЛЫ
сёлетні сезон
завяршыў
прэм'ерай спектакля
"Каханне
у стылі Барока"

Працяг тамы на стар.

КУПАЛАЎЦЫ закрылі сезон прэм'ерай

Засп. артыст РБ Ул. РАГАЎЦОЎ у ролі Шумыцкага; сцэна са спектакля.
Фота А. ДЗМІТРЬЕВА.

КОЛА ДЗЁН

Не за гарамі жнівень... Якраз апошнімі днямі стаіць добрае надвор'е, якое, трэба спадзявацца, паспрыяе нам і ў гэтым годзе сабраць нядрэнны ўраджай.

РЭЙТЫНГ ТЫДНЯ

Прадстаўнік ААН у Беларусі зрабіў прэзентацыю рускага перакладу Доклада аб развіцці чалавека за 2003 год. Згодна з рэйтынгам, які прыводзіцца ў дакладзе, наша краіна па ўзроўні развіцця чалавечага патэнцыялу займае 53 месца сярод 175 краін свет. Нашым бліжэйшым суседам у ім з'яўляецца Расія, якая займае 63 месца. Далей ідзе Украіна — 75 месца, Казахстан — 76, Туркменістан — 87, Грузія — 88, Азербайджан — 90, Армения — 100, Узбекістан — 101, Кыргызстан — 102, Малдова — 108 і Таджыкістан — 113. Першае ж месца ў рэйтынгу ўзроўню развіцця чалавечага патэнцыялу займае Нарвегія, апошняе — Сьера-Леоне.

СКАРАЧЭННЕ ТЫДНЯ

Прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь падпісаны дэкрэт "Аб ліцэнзаванні асобных відаў дзейнасці". Дзякуючы дэкрэту істотна скарачана колькасць ліцэнзуемых відаў дзейнасці. Такіх відаў раней было 165, пры гэтым існавала каля 3 тысяч так званых падвідаў — 487 (у Расіі ліцэнзуецца 120 відаў дзейнасці, на Украіне — 64; у Казахстане — 48; у Літве — 36).

ПРАГНОЗ ТЫДНЯ

На сённяшні дзень на Зямлі жыве 6,3 мільярда чалавек, з якіх 1, 2 мільярда — у прамыслова развітых краінах і 5,1 мільярда — у краінах, якія сталі на шлях развіцця. Прагназуецца, што да 2050 года колькасць насельніцтва Азіі, у якой і цяпер людзі жывуць шчыльна, павялічыцца на 1,5 мільярда, а афрыканцаў стане больш на 1 мільярд. У Еўропе ж чакаецца скарачэнне колькасці насельніцтва. А вось насельніцтва Цэнтральнай Афрыкі, у якой цяпер жыве 104 мільёны чалавек, да 2050 года павялічыцца ў тры разы і складзе недзе 350 мільёнаў.

ЛІЧБЫ ТЫДНЯ

У першым паўгоддзі на адрас Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Аляксандра Лукашэнікі паступіла 13480 зваротаў грамадзян. Па колькасці зваротаў лідзіруе сталіца — 3347. З Брэсцкай вобласці паступіла 1438 зваротаў, з Віцебскай — 1485, з Гомельскай — 2053, з Гродзенскай — 961, з Мінскай — 1897, з Магілёўскай — 1409. На працягу шасці месяцаў да беларускага лідэра звярнуліся 890 замежных грамадзян. Тэматыка зваротаў, якія паступілі, датычыцца розных сацыяльна-эканамічных і грамадска-палітычных пытанняў.

СИТУАЦЫЯ ТЫДНЯ

Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь прыняла распараджэнне, згодна з якім з пачатку ліпеня ў эфіры кожнай радыёстанцыі, якая вядзе вяршанне ў Беларусі, павінна быць не менш за 50 працэнтаў прадукцыі ўласнай вытворчасці і беларускай музыкі. Прайшоў амаль месяц, але, мяркуючы па некаторых радыёстанцыях, то не ўсе выконваюць распараджэнне, якое тычыцца менавіта іх. Варта напамінаць?

СТАТЫСТЫКА ТЫДНЯ

Паводле інфармацыі Міністэрства працы і сацыяльнай абароны, па выніках мая сярэдняя зарплата па нашай краіне складала 241,9 тыс. рублёў. Найбольшым гэты паказчык быў у сталіцы — 322,7 тыс. Сярэднія заробкі ў Мінскай вобласці былі — 245,1 тыс., у Гомельскай — 230,3 тыс., Віцебскай — 219,1 тыс., Гродзенскай — 215,1 тыс., Магілёўскай — 211,4 тыс., а ў Брэсцкай — 209,5 тыс. рублёў. Самыя вялікія сярэднія заробкі былі ў супрацоўнікаў банкаў — 455,6 тыс. рублёў, а самыя нізкія ў сферы адукацыі — 213,7 тыс. рублёў, культуры і мастацтва — 197,4 тыс., сацыяльнага забеспячэння — 155,8 тыс. рублёў.

ПАДВЫШКА ТЫДНЯ

Згодна з пастановай Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь намінальны кошт аднаго чэка ўстаноўлены ў памеры 3600 рублёў (да гэтага ён склаў 3300 рублёў). Да таго ж тэрмін абарачэння чэкаў "Маёмасць" падоўжаны да 31 снежня 2003 года.

ЦЭНЫ ТЫДНЯ

На жаль, у гэтым годзе хоць і красавалі нашы сады, але ўраджай выдаўся зусім нязначным. І ўсё ж нарыхтоўшчыкі і сёлета займаюцца закупкамі садавіны і гародніны. У параўнанні з леташнімі цэны павялічыліся ў 1,5-3 разы. Калі летась агуркі ад насельніцтва прымалі па 270-300 рублёў за кілаграм, дык сёлета нарыхтоўшчыкі даюць 400-500 рублёў. Чырвоныя парэчкі прымаюцца за 1000 рублёў (было да 500 руб.). А закупачныя цэны на цыбулю ў сёлетнім нарыхтоўчым сезоне ў 2,5 разы большыя, чым леташнія, а на буракі і моркву — у 3 разы...

ПАДЗЕЯ

ВІЦЕБСК — І САЛЯРЦІНСКІ

Знаўца музыкі, гісторык літаратуры, філосаф і папілот, лектар і публіцыст... Гэта ён, Іван Салярцінскі, Чалавек эпохі віцебскага рэнесансу 20-х гадоў мінулага стагоддзя. Больш за "Славянскі базар" жыве ў Віцебску Міжнародны фестываль камернай музыкі яго імя, заснаваны па ініцыятыве мастацкага кіраўніка беларускага ансамбля салістаў "Класік-Авангард" Уладзіміра Байдава, дарэчы, віцебляніна. І падчас фестывалю абавязкова наладжваюцца навукова-папулярныя чытанні, удзельнікі якіх дадаюць усё новыя штрыхі да дзівоснага феномена — прыгожага загадкавага горада на Дзвіне, аuru якога стваралі Бахцін, Шагал і Малевіч, Малько і Салярцінскі...

Сусветна вядомы дырыжор Мікалай Малько зрабіў вялікі ўплыў на фарміраванне музычнага светапогляду дэбютанта юнага віцебляніна. Крыху пазней, пераехаўшы ў Пецярбург, Іван Салярцінскі пазнаёміцца з маладым Дзмітрыем Шостакавічам і да канца свайго нядоўгага жыцця застанецца лепшым сябрам і творчым дарадцам геніяльнага кампазітара.

Некалькі гадоў таму імя І.Салярцінскага было нададзена Віцебскаму музычнаму вучылішчу, у зале якога, дарэчы, праходзіць і многія канцэрты Міжнароднага фестывалю камернай музыкі. Падзея тая шчыра ўзрушыла Дзмітрыя Салярцінскага (сына Івана Іванавіча) — вядомага дзеяча сучаснага філарманічнага жыцця Санкт-Пецярбурга і рупнага ўдзельніка віцебскіх фестываляў. А падчас сёлетняга "Славянскага базара" Салярцінскі-малодшы перажыў новае прыемнае ўзрушэнне: адбылося ўрачыстае адкрыццё помніка яго знакамітаму бацьку паблізу музычнага вучылішча, якое, вядома, носіць яго імя. Аўтар помніка — віцебскі скульптар В.Магучы. Падзея гэтая амаль супала з юбілейнай нагодай: у снежні 2002-га адзначалася стагоддзе з дня нараджэння І.Салярцінскага, што надавала асабліва ўрачысты характар чарговаму фестывалю, заснаванаму ў гонар вялікага земляка...

С.Б.
Фота Г. ЖЫНКОВА

РЭДАКЦЫЙНА-ВЫДАВЕЦКАЯ ЎСТАНОВА «ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

НАГАДВАЕ:
НА НАШЫ ВЫДАННІ ПАДПІСАЦА
НІКОЛІ НЕ ПОЗНА!

Шаноўныя чытачы! Закончылася першы паўгоддзе 2003 года. Але на выданні Рэдакцыйна-выдавецкай установы "Літаратура і Мастацтва" можна падпісацца ў любым паштовым аддзяленні нашай краіны. Кошты засталіся амаль тыя ж, што і былі. Для ўстаноў Міністэрства культуры і Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь адкрыта льготная падпіска.

"Літаратура і мастацтва"

Індывідуальная (індэкс — 63856)	на 1 месяц — 4000 руб.
на 1 месяц — 2500 руб.	на 3 месяцы — 12000 руб.
на 3 месяцы — 7500 руб.	на 5 месяцаў — 20000 руб.
на 5 месяцаў — 12500 руб.	Ведамасная льготная (індэкс — 63880)
Ведамасная (індэкс — 63857)	на 6 месяцаў — 16800 руб.

"Крыніца"

Індывідуальная (індэкс — 74824)	на 1 месяц — 3500 руб.
на 1 месяц — 2500 руб.	на 3 месяцы — 10500 руб.
на 3 месяцы — 7500 руб.	на 5 месяцаў — 17500 руб.
на 5 месяцаў — 12500 руб.	Ведамасная льготная (індэкс — 00730)
Ведамасная (індэкс — 74940)	на 6 месяцаў — 16800 руб.

"Польмя"

Індывідуальная (індэкс — 74985)	на 1 месяц — 3500 руб.
на 1 месяц — 2500 руб.	на 3 месяцы — 10500 руб.
на 3 месяцы — 7500 руб.	на 5 месяцаў — 17500 руб.
на 5 месяцаў — 12500 руб.	Ведамасная льготная (індэкс — 00727)
Ведамасная (індэкс — 00141)	на 6 месяцаў — 16800 руб.

"Нёман"

Індывідуальная (індэкс — 74968)	на 1 месяц — 3500 руб.
на 1 месяц — 2500 руб.	на 3 месяцы — 10500 руб.
на 3 месяцы — 7500 руб.	на 5 месяцаў — 17500 руб.
на 5 месяцаў — 12500 руб.	Ведамасная льготная (індэкс — 00728)
Ведамасная (індэкс — 00238)	на 6 месяцаў — 16800 руб.

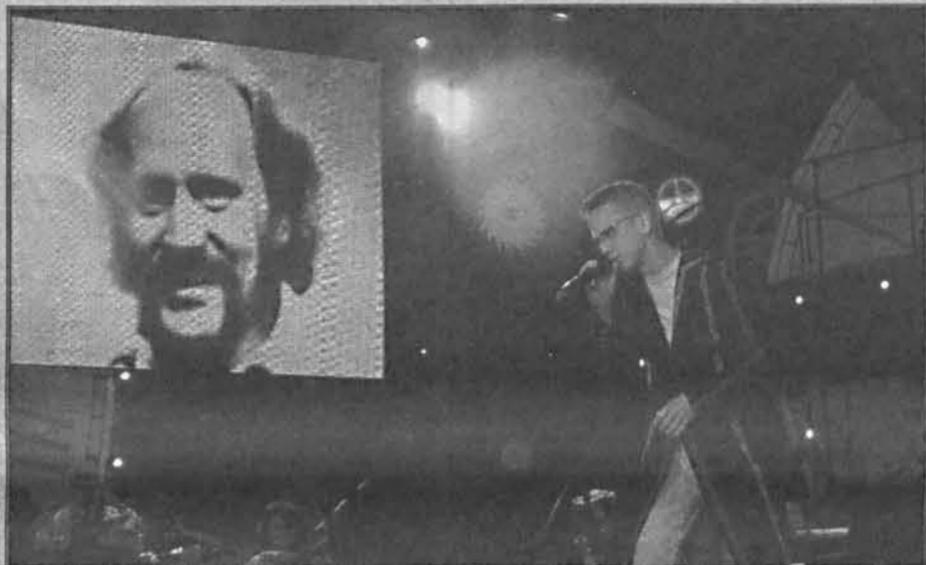
"Маладосць"

Індывідуальная (індэкс — 74957)	на 1 месяц — 3800 руб.
на 1 месяц — 2600 руб.	на 3 месяцы — 11400 руб.
на 3 месяцы — 7800 руб.	на 5 месяцаў — 19000 руб.
на 5 месяцаў — 13000 руб.	Ведамасная льготная (індэкс — 00731)
Ведамасная (індэкс — 00137)	на 6 месяцаў — 16800 руб.

"Всемирная литература"

Індывідуальная (індэкс — 74863)	на 1 месяц — 3500 руб.
на 1 месяц — 2500 руб.	на 3 месяцы — 10500 руб.
на 3 месяцы — 7500 руб.	на 5 месяцаў — 17500 руб.
на 5 месяцаў — 12500 руб.	Ведамасная льготная (індэкс — 00729)
Ведамасная (індэкс — 00135)	на 6 месяцаў — 16800 руб.

МУЗЫКІ НАД ГОРАДАМ

Пакуль доўжыцца фестываль мастацтваў "Славянскі базар у Віцебску", гэты горад, здаецца, ператвараецца ў вялізны зашмалелы карабель: бесклапотны, гуллы, з мноствам рознакаляровых агенчыкаў. Пад гукі музыкі, якія даносіцца з усёмагчымых кафе пад адкрытым небам і, канечне, галоўнай пляцоўкі фестываля — Летняга амфітэатра, людзі ядуць, п'юць, веселяцца, мо забываючы на гэты імгненні пра ўсе свае жыццёвыя клопаты. І плыве гэты карабель па рацэ Дзвіне, якую далейшай прадзі сённяшніх відэаблога называлі Дзвінай ракой, бо пакланяліся яны паганскай Дзеве Сонца...

Цяпер жа жыхары Віцебска (а таксама госці гэтага горада, многія з якіх спецыяльна прыязджаюць з іншых абласцей Беларусі на фестываль) шчыра пакланяюцца ўсемагчымым эстрадным «зоркам» (часцінкам з «фанернымі» крыламі за плячыма). Бо напярэддні святочнага адкрыцця "Славянскага базару ў Віцебску" публіку "разагрэвала" нечаканая "фанерамшыца"... Сафія Ратару. У гэтым сансе асабіста мяне расчаравала выступленне Дзяржаўнага акадэмічнага камернага «Вяльды-аркестра» пад кіраўніцтвам С. Бязроднай (Расія), музыкі якога сыгралі пад фанераму паперы на тэмы класічных музычных твораў (салістка аркестра С. Бязродная працавала «сперакануцэ» іграць на скрыпцы, нават нягледзячы на перааную струну). Таму так даспадобы былі любым «жыўцам» канцэрты (а не вуліца горада было шмат цікавых музык).

Бо, калі я не памыляюся, з ўсіх поп і рок-зорак фестываля «жыўцом» праспяваў толькі навамодны піцэрскі гурт «Начныя снайперы», астатнія ж цешылі публіку пад фанераму «мінус» (а гэта А. Буйноў, Л. Доўгіна, М. Баскаў, Б. Маісееў і многія іншыя) ці страшэнную «фанеру» (як, напрыклад, гурт «Бі-2»). І тут не цікава было заўважыць як непадарытаванья да «падману» глядачоў «фанерамшыца» няёмка ўсміхаліся на сцэне.

Увогуле ўсемагчымыя канцэрты трэба таксама глядзець «жыўцом». Нейкая жывая трансляцыя па тэлебачанні не данесе той атмасферы, якая пануе ў гэтым імгненні ў Летнім амфітэатры, каго глядачы насамрэч вітаюць моцнымі апладысмантамі, а каго, трымаючы пры гэтым дулю ў кішэні. Напрыклад, на святочным закрыцці "Славянскага базару ў Віцебску", было заўважана, што Прэзідэнцкі аркестр Рэспублікі Беларусь, які ўпершыню браў удзел у фестывалі, глядачы сустрэлі ўсё ж такі двалі насцярожана (прычына ў гэтым маладога калектыву яшчэ наперадзе). А вось уладальніца Гран-пры конкурсу маладых выканаўцаў эстраднай песні "Віцебск-2003", цалерашынага саліста Гомельскай філармоніі Максіма САПАЦЬКОВА (Беларусь), які зачарваў журы прывіковым выкананнем рэканса ў фінале конкурсу, а таксама пераможцу Міжнароднага музычнага дзіцячага конкурсу (на "Славянскім базару" ён ладзіўся ўпершыню) навагодні таленавітага спявака з Румыніі НОНІ віцебская публіка вельмі палюбіла.

Таму галоўнай мэтай гала-канцэртаў майстроў мастацтваў Беларусі, Украіны, Расіі было перш-наперш зачарваць, уразіць глядачоў. Напрыклад, рэжысёр канцэртнай праграмы "Мелодыі Дняпра" Д. Мухарскі адкрыта прызнаваўся, што гала-канцэрт майстроў мастацтваў Украіны — гэта пераванна шоу з мноствам "глядальніц" нумароў, разлічаных на публіку, здольную танчыць нават пад дажджом.

З майго гледзішча, гала-канцэрт майстроў мастацтваў Беларусі, які меў назву «Зорка Мулявіна» таксама атрымаўся вельмі замілаваным, добрым відовішчам. Прынамсі, знакамітыя мулявінскія песні цудоўна прагучалі ў выкананні салістаў Дзяржаўнага канцэртнага аркестра пад кіраўніцтвам М. Фінберга М. Яфіміка, І. Афанасьевай, Н. Тамелы, У. Аўчарова, які на гэтым фестывалі атрымаў не толькі І-но прэмію на конкурсе маладых выканаўцаў эстраднай песні "Віцебск-2003", але і стаў уладальнікам спецыяльнай прэміі імя У. Мулявіна. Увогуле было прыёмна паслухаць вядомыя хіты ансамбля «Песняры», салісты якога выканалі таксама і зусім новыя песні, прысвечаныя ўжо памяці Песняра (на вершы Н. Плевача і В. Паліканінай). Чамусьці на канцэрт майстроў мастацтваў Беларусі былі запрошаныя папулярныя расійскія зоркі. Праўда, музычны нумар Н. Бабінай, у якім яна спявала разам з голасам У. Мулявіна (дарэчы, нашча Песняра расійскі пэст М. Дабрабраваяў назваў "сла-

вянскім Макартні") падаўся двалі вынаходлівым. А вось выступленне М. Баскава, які саманадзеіна "пацягнуў коўдру на сябе", было вельмі прыкра глядзець — расійскі спявак ганарліва прайшоў ля ложка, дзе сядзелі блізкія У. Мулявіна, не спыніўшыся ля іх, не падараваўшы кветак удаве. Ён выканаў свае хіты разам з ансамблем "Сябры", які закрывалі канцэрт. Гэта было не зусім таматычна апраўданым. Тым больш, што ў гала-канцэрт майстроў мастацтваў Расіі беларускіх спявакоў не запрасілі (а ў тэлеверсіі закрыцця "Славянскага базару ў Віцебску" супрацоўнікі РТР нават выразалі выступленне нашага М. Сапацківа). Вядома, большасць віцебскай публікі прагнула ўбачыць славутых поп і рок-зорак на гала-канцэрце майстроў мастацтваў Расіі, які меў паціфіцкую назву "Жыццё без стралу на зямлі". З усіх расійскіх выканаўцаў, што сёлета прыехалі ў Віцебск, асабіста мне спадабаўся А. Буйноў, які вельмі добра працаваў на сцэне, падараваўшы глядачам добры настрой (нават прачытаўшы ім верш пра марнасць славы ды жыццёвай мітусні)...

На святочным закрыцці XII Міжнароднага фестываля мастацтваў "Славянскі базар у Віцебску" на сцэне паніваў "Невергадны даўны царк" М. Чэўнакова — непаўторныя абліччы з шагалёўскіх карцін, на якіх і царкычы, і музыкі свабодна лунялі над горадам.

Вольга БАРАБАНЦЬКОВА

НА БЕЛАРУСКИМ РАДЫЁ

Кніга "Там, дзе вежы Сафіі", што толькі выйшла ў выдавецтве "Мастацкая літаратура" адкрывае серыю "Беларусь літаратурная" і прысвечана літаратарам, лёс якіх так або інакш звязаны са старажытным Полацкам. Гэта своеасаблівы падарунак выдавецтва да Дня беларускага пісьменства, які сёлета адбудзецца ў горадзе над Дзвіной. Пра выданне пойдзе гаворка ў аўторак, 29 ліпеня ў аўтарскай праграме "Брама". Пачатак перадачы як заўсёды, у 22 гадзіны 30 хвілін.

У звычайны час выходзяць і іншыя аўтарскія праграмы — "Авансцэны", "Палітра", "Сентыментальнае палыванне". Як заўсёды шмат цікавай інфармацыі чакае слухачоў у "Літаратурным праспекце" ў суботу, у 10.45.

Шмат цікавага прапанае канал "Культура". Працягваецца чытанне ў прамым эфіры рамана Янкі Брыля "Птушкі і гнёзды". У аўторак — праграма Галіны Шаблінскай "Гаспода" і іншыя літаратурныя праекты. Пачатак у 14 гадзін 10 хвілін.

У суботу — паўтор праграм "Брама", "Сентыментальнае палыванне". У нядзелю — 19 гадзін — "3 фондаў радыё".

Н. К.

З ЖЫЦЦЯ ЛІТАРАТУРНАЙ ШАРКОЎШЧЫНЫ

На Шаркоўшчыне многа людзей, якія захапляюцца паэзіяй, пішуць вершы самі. Зборнік паэзіі "Шаркоўшчынскаму краю", выдадзены "Беларускім кнігазборам" у мінулым годзе, — пацярджэнне гэтаму. Аўтары зборніка — сябры мясцовага народнага літаратурна-музычнага аб'яднання "Світанак". Таму ў кнізе ёсць песні з тэкстамі і нотамі. Вершы, надрукаваныя ў зборніку, прысвечаны роднай прыродзе, людзям свайго краю, іх марам і спадзяванням. Сярод паэтаў, вершы якіх увайшлі ў кнігу, варта назваць Таццяну Еўдакову, Міледзія Кукуця, Людмілу Лабачэўскую, Віктара Лагуна, Надзею Паляк, заўчасна адшоўшага Міхася Райчонка, Галіну Сікору, Кацярыну Сосна.

Цікава, што песні на словы К. Сосна і музыку М. Яцкова ("Сон", "Ой, масточак па-над рэчкай", "Журавіны") напісаны ў разліку на розны тэмп выканання, адрозніваюцца сваёй эмацыянальнай афарбоўкай. Адно з іх вылучаецца сярод іншых лірычных усхваляванасцю: "Ой, масточак па-над рэчкай //

ЗБОРНИК ПАЭЗІІ

Пракладу з варажбітавых траў, // Асвятчу шлях я свечкай, // Каб мяне ты заўжды сустракаў". Біграфія аўтараў вершаў самая розная: усе гэтыя людзі або працавалі як рабочыя, або атрымалі вышэйшую адукацыю. Ва ўсіх іх, як кажуць, захоўваецца Божая іскрынка. Яны часта выступалі ў ваенным і абласным друку, на сваёй "малой" радзіме гэта вядомыя асобы.

Магчыма, вершы, якія ўвайшлі ў кнігу, і славаць паводле літаратурных якасцей, ды ўсё ж... замішанасць родным краем і любоў да яго — гэта не самыя горшыя пачуцці, што могуць натхняць чалавека. А значыць, і лірыка, што выходзіць з-пад піра ўсіх гэтых пісьменнікаў-пачаткоўцаў, можа прывабліць і зацікавіць, прынамсі, іх землякоў.

С. Я.

«І ВЕЛІЧ МУЖНАСЦІ ЯГО...»

Яшчэ з далёкіх школьных гадоў я прывик лічыць яго нашым класікам, амаль народным паэтам: творы Пятра Глебкі друкаваліся ў падручніках і газетах. У пасляваенны час Пятро Фёдаравіч больш праславіўся як вучоны — мовавед і фалькларыст. Пісаў і вершы, паэмы, лібрэта опер, вершаваныя драмы, навуковыя артыкулы.

З ягоных вершаў мне запомніліся "Наш сцяг", "Спаць малага палажыла...", "Галасы дарог", "Пасланец", "Аповесць пра каня", і асабліва "Пра кнігі" — прысвечаны жонцы, якая засталася на акупаванай фашыстамі тэрыторыі і тужыць па ім, чытае калісьці пісанія ім вершы:

*Я там пісаў пра снег, адлігу,
пра ўсё, што больш не напішу.
А што ж, калі б цяпер, як кнігу,
раскрыла ты маю душу?*

*У ёй запісана ў паходах
крывёй дасведчання майго
і гора нашага народа
і веліч мужнасці яго.*

Але ўсё гэта — літаратурныя здабыткі, мужнасць паэтычная. Праз колькі часу я стаў сведкам грамадзянскай мужнасці Пятра Фёдаравіча. У выдавецтве "Беларусь", як кажуць, "застапорыўся" рукапіс рэабілітаванага паэта Язэпа Пушчы. Выдаўцы ў разгубленасці: што рабіць? Чалавек адгрукваў дваццаць гадоў у ссылай, а нічому не навучыўся — і ў новых творах апявае патрыярхальную вёску з аўсянай сапомай, лясныя верасы, балотныя чароты. Бяда дый годзе! Няма паэта, — разводзяць рукамі. "А яго і не было", — падткаваюць зласліўцы. Ніхто не браўся рэдагаваць рукапіс, ніхто не згаджаўся напісаць прадмову...

І тады на вырчук прыйшоў акадэмік Пятро Фёдаравіч Глебкі.

Ён уважліва прачытаў рукапіс, пагутарыў з паэтам, напрасіў яго напісаць пра ўсе яго блуканні і роздумы, пошукі і знаходкі.

— Прадмову я напісаў, — пазваніў ён галоўнаму рэдактару выдавецтва І. Д. Казеку. — Зараз прынясу.

На гутарку з акадэмікам галоўны запрасіў і мяне — будучага рэдактара кнігі, каб ведаў, што пусцаць, чаго не пусцаць.

Вось тады я і ўбачыў сапраўднага Глебкі — выдатнага вучонага, сумленнага крытыка, мужана чалавека. І шчырага сябра-пісьменніка ў адносінах да свайго сабрата па пярэ.

Я не стану прыводзіць па памяці той гаворкі (мінула ж амаль паўстагоддзя, а

стэнаграмы не рабілі), прывяду толькі некалькі вытрымак з прадмовы Пятра Глебкі да кнігі Язэпа Пушчы "Вершы і паэмы" (1960):

"...Я. Пушча выкарыстоўваў народную рытміку, інтанацыю, метафару і іншыя выяўленчыя сродкі, творча перапрацоўваючы іх".

"Нават тады, калі ўслед за С. Ясеніным, які назваў сябе "последним поэтом деревни", Я. Пушча таксама гаварыў пра сябе, што "гэтак грае апошні музыка ля вясковых паломаных весніц", у яго творчасці не было яшчэ таго расчаравання і бязвыхаднасці, якімі адзначаны многія творы рускага паэта".

"Новыя творы Я. Пушчы, захоўваючы ў сваёй аснове ўласцівыя паэту рысы творчай індывідуальнасці і пэтыкі, выразна адрозніваюцца ад ранейшых як сваёй тэматыкай, так і настроямі".

"...улюбены паэтам беларускі пейзаж... у новых вершах Я. Пушчы значна ажыў і загаманіў людскімі галасамі... у цэнтры ўвагі паэта стаў чалавек працы, няхай яшчэ не заўсёды паўнакроўны, але актыўны, дзейсны".

"...паэма "Людвіся" — твор аб мужнасці савецкай дзяўчыны, аб шырыні яе шырага сэрца".

"...у паэме "Бор шуміць"... вобраз старога Лукаша выпісаны рэльефна і пластычна. Эпічна гучыць поўная мудрасці і сілы яго прамова, у якой ён заклікае народ на змаганне з гітлеруцкімі захопнікамі".

Летам 1943 года ў жорсткім баі на Курскай дузе Алесь Астапенка быў цяжка паранены і кантужаны. Франтавыя ўрачы ледзь выратавалі яму жыццё і, крыху ачунаўшы, паэт зноў уладкаваўся на працу ў беларускую рэдакцыю Усеаюзнага радыёкамітэта. Пасля вызвалення Беларусі вярнуўся ў Мінск, працаваў у рэдакцыях газеты "Чырвоная змена" і часопіса "Бярозка".

Рэдакцыя "Бярозкі" размяшчалася ў будынку ЦК ЛКСМБ, пры ўваходзе ў які дзяжурны міліцыянер правяраў дакументы. А ў Алесья Кірылавіча ніяк не прыходзілі вынікі кантузіі і ранення, — у яго ад хвалявання не толькі дрыжалі рукі, але і калацілася ўсё цела. Вось паставія і данеслі свайму начальству, што журналіст Астапенка кожны дзень прыходзіць на працу ў нецвярозым стане... Давялося сябрам абараняць былога франтавіка, даказваць яго "маральную чысціню", а пасля — дапамагаць дабівацца прызначэння заслужанай крывёй пенсіі...

Я быў добра знаёмы з Алесем Астапенкам, ведаў, які ён сумленны і працавіты чалавек, колькі намаганняў прыкладае, каб ніхто не заўважыў ягонай непаўнацэннасці. Ён многа пісаў і свайго, і перакладаў, пераважна з рускай мовы. Дастаткова сказаць, што толькі для анталогіі "Руская савецкая паэзія" (1953) ён пераклаў на беларускую мову вершы С. Маршака, А. Багрыцкага, М. Святлова, А. Жарова, І. Сельвінскага, С. Міхалкова, З. Аляксандравай, А. Яшына, С. Арлова.

Мне давалося рэдагаваць апошні прыжыццёвы зборнік вершаў Алесья Астапенкі "Сэрца спявае" (1960).

Памёр А. К. Астапенка летам 1970 г.

АЎТАР ГІМНА

На бланку Праўлення Саюза савецкіх пісьменнікаў Беларускай ССР машынкай надрукавана: Мінск 2 ліпеня 1953 г.

Магілёў, Карабанаўская, 48.
тав. Жычка Фёдар Дзімітравіч.

Ці няма ў вас жадання атрымаць вышэйшую літаратурную адукацыю?

Да нас звярнуўся Інстытут кінематаграфіі (сцэнарнае аддзяленне) і Літаратурны інстытут імя Горкага ў Маскве (звычайнае і завочнае аддзяленне) з просьбай параіць ім маладых здольных пісьменнікаў. Умовы прыёму і стыпендыі

БЫЛО І ТАКОЕ

І галоўнае: "...новыя паэмы Я. Пушчы, як і яго цяперашнія лірычныя вершы, з'яўляюцца значным крокам у далейшым творчым развіцці паэта".

Была выратавана не толькі кніга — выратавана добрае імя таленавітага беларускага паэта.

"Не можа быць нічога даражэй..."

Сапраўды, для тых, што вярнуліся з пекла вайны, не было нічога даражэйшага на свеце за мір і спакой, за вясновы росквіт вызваленай зямлі. Пра гэта і пісалі ў сваіх, няхай яшчэ і недасканалых, але шчырых вершах беларускія маладыя паэты. І сярод іх зычным голасам вызначыўся Алесь Астапенка. Яго першы зборнік вершаў "Выпрабаванне" (1947) прыцягнуў увагу моднага тады крытыка Уладзіміра Агіевіча, якому спадабаліся ўзнёслыя радкі паэта пра савецкага воіна, які

*...засланяў грудзямі Сталінград,
ад Волгі немца гнаў аж да Карпат...
і дужа не спадабаліся "традыцыйныя
літаратурныя штампы" нахшталт:*

*Мой родны край: шумлівая
прадвесні,
Радзіма сумных і вясёлых песень,
Лясная і вішнёвая старонка
Са славай маладой ды звонкай;
Азёры сінія ў позах ніцых,
Істужкі рэк, што льюцца серабром,
Крыніцы светлыя, зямлі маёй*

*жывіца, —
Усё цяпер прыходзіць толькі сном.*

"Пісаць так у пачатку 40-х год пра савецкую Беларусь, аблічча якой за гады савецкай улады карэнным чынам змянілася, па меншай меры дзіўна", — робіць заключэнне рэцэнзент. (Часопіс "Беларусь", № 12 за 1947 г.).

(Цікава, ці знойдзецца сёння, у новым тысячагоддзі, хоць адзін сумленны даследчык, які разбярэцца, куды скіроувалі творчасць маладых паэтаў "бязгрэшныя крытыкі" ў тыя застойныя гады?)

там звычайныя для ўсіх ВНУ, а вучоба з творчым ухілам, ды і друкавацца ж будзе можна.

У выпадку станоўчага адказу, прыйшлем умовы.

З прывітаннем М. Клімковіч.

І другі ліст на такім жа бланку: ад 8 ліпеня 1953 г.:

Пісьмо Ваша атрымаў. Заўтра стаўлю на Прэзідыум пытанне аб дачы рэкамендацыі. Думаю, што Прэзідыум такую згоду дасць. Пакуль жа рыхтуецца наступныя дакументы:

і пералік усіх даведак, атэстатаў, папярэджанняў, што "заява прымаецца да 31 ліпеня", "экзамены пачнуцца з 1-га па 20-е жніўня", "плата за навучанне — 400 руб. у год", "даецца інтэрнат". Ну і друкаваць Вашы творы мы тут, у Беларусі, будзем ахвотна, улічваючы, што Вам трэба будучы да стыпендыі грошы".

Не так ужо лёгка было "выраць" тыя даведкі з ваенкамата і бальніцы (аб стане здароўя), зрабіць тры фотакарткі, адрэзаць іх на машынку свае творы...

Зрабіў усё, а Пастановы Прэзідыума — няма. Пазваніў, кажуць: паспалі ў Маскву ў інстытут.

Усё сабраўшы, пазваніў рэдактару газеты "Чырвоная змена", каб паведміць, што еду ў Маскву. Рэдактара А. Асіпенкі няма, у адпачынку, яго намеснік накінуўся: не дазваляю, маўляў, яго рэдактар папярэдзіў, каб нікога ў водпуск не пускаў.

— Дык я ж не ў водпуск, а на экзамены.

— Мяне гэта не цікавіць, куды ты паедзеш, — кажа намеснік рэдактара Леанід Цітавіч Байдакоў.

З надзеяй, што накіраванне ўжо ў інстытуце, я паехаў у Маскву. А там — здзіўляюцца: ніякіх рэкамендацый з Беларусі не атрымалі, экзамены ўжо ідуць згодна зацверджанага прывёзнай камісіяй спісу. Суцэшылі: "Нічога страшнага няма, наступіце на наступны год..."

А мне вяртацца назад ні з чым... Гэта пагражала крахам: і з працы выганяць, і камсамольскі білет пакладу. Ледзь упрасіў жанчын з прыёмнай камісіі ўключыць у дадатковы спіс для паступлення на завочнае аддзяленне, дзе былі вакантныя месцы. Здаў усе экзамены.

А ў Магілёве — перапалох: кожны дзень тэлеграма: тэрмінова прыезджай у рэдакцыю.

— Што ты там такое натварыў? — здзіўляецца гаспадыня (я жыў на прыватнай кватэры).

Еду ў Мінск. Рэдактар Аляксандр Харытонавіч Асіпенка не прымае, гаварыць са мной не хоча:

— Ідзі ў ЦК камсамола растлумач, чаму ты сарваў кампанію па асвятленні ўборкі ўраджаю?

"Сарваў кампанію..." Трэба ж выдумаць такое! Падумаеш, тыдзень не было інфармацыі з Магілёўскай вобласці... Вунь у Гомельскай і Брэсцкай абласцях нагогуляма ўласных карэспандэнтаў, і ніхто гэтага не заўважае.

Я плюнуў на ўсё і падаў заяву аб звальненні...

Вось пры якіх абставінах звёў мяне лёс з Міхаілам Мікалаевічам Клімковічам. Гэта быў таленавіты чалавек: пісаў вершы, прозу, драматычныя і крытычныя творы.

У мяне захаваліся толькі два лісты ад Клімковіча. Іх было значна больш. І сустрач з гэтым разумным і клапатлівым старэйшым таварышам было многа. Працуючы ў апарате Саюза пісьменнікаў, ён веў кансультацыі, збіраў матэрыялы для зборнікаў "На сонечных сцэжках", рассылаў запрашэнні на розныя сходы, пасяджэнні і нарады.

Як цяпер помню яго лысую, як бубен, галаву, схіленую над масіўным сталом, на якім заўсёды ляжаў бляшаны карабок з цукеркамі-ледзянцямі (Міхаіл Мікалаевіч быў ужо хворы, кідаў курыцы). Ён усіх нас, пачынаючы, ведаў, знаходзіў час пагутарыць з кожным, нешта параіць, падказаць. Ён жа мне параіў, як выдаць перакладчы вершаў і пазм Лесі Украінкі, якія зрабіў я яшчэ ў час вайскавай службы на Балтыцы.

Вялікім поспехам карысталася песня Нестара Сакалоўскага на словы Міхася Клімковіча "Мы — беларусы", якая потым стала Дзяржаўным гімнам Беларускай ССР.

У ПОШУКАХ АДЭКВАТНАСЦІ

Нас зблізіла паэзія Лесі Украінкі. Калі Дзяржаўнае выдавецтва БССР даручыла мне складзі аднатомнік твораў вялікай украінскай паэзэсы, я адразу ўспомніў паэтычны перакладчы Эдзі Агняцвет, якія публікаваліся ў перыядычным друку. Пазваніў Эдзі Сямёнаўне, ці згодна яна ўключыць свае перакладчы ў агульную кнігу.

— Згодна, згодна! — абрадавалася яна. — Гэта ж цудоўна!

Мы былі ўжо крыху знаёмыя: сустракаліся і ў Саюзе пісьменнікаў, і ў рэдакцыях піянерскіх газет. І хутка прыйшлі да ўзаемаразумення, тым больш, што перакладчы Эдзі Агняцвет былі ўжо апрабаваны і ў друку, і па радыё. Яна прынесла ўсё, што было ёй перакладзена і паабяцала перакладчы яшчэ некалькі вершаў.

Яшчэ бліжэй мы пазнаёміліся пры рэдагаванні яе перакладчы кніжкі французскага паэта П'ера Жана Беранжэ "Выбраныя песні". Французскай мовы я не вывучаў, творчасць Беранжэ ведаў з рускіх перакладаў В. Курачкіна і В. Міхайлава. Але ж перакладчыку трэба было дабівацца не толькі адэкватнасці зместу кожнага верша, але і адэкватнасці гучання, замяняць французскую дасціпнасць раўназначнай беларускамоўнай дасціпнасцю. Мы разам выпрабавалі розныя варыянты пры перакладзе рэфрэнаў і, відаць, нечага

дабіліся, бо кніга атрымала высокую ацэнку і чытачоў, і крытыкаў.

У той час пачала ўжо аджываць загнаная практыка перакладчы паэзіі з любых замежных моў пры дапамозе падрэдакцыйнага. Вярнуліся з "аддаленных краёў" перакладчыкі, якія ведалі еўрапейскія мовы, перакладчыкі непасрэдна з арыгіналаў: Юрка Гаўрук, Уладзімір Дубоўка, Аляксандр Звонак, Сцяпан Ліхадзіеўскі, Пятро Бітэль, Сямён Дорскі. Пачалі грунтоўна вывучаць замежныя мовы і студэнты беларускіх універсітэтаў.

Прыкладам самастойнага вывучэння французскай мовы стала Эдзі Агняцвет. У яе перакладчы друкваліся творы Апалінара, Элюара, Карыма, Экзюперы і інш.

Была ў Эдзі Сямёнаўны яшчэ адна любоў — да ўзбекскай паэзіі. У час вайны яна жыла ў Ташкенце, часта сустракалася са многімі ўзбекскімі пісьменнікамі. Не ведаю, наколькі яна валодала ўзбекскай мовай, але ў яе перакладчы хораша гучалі вершы многіх паэтаў, асабліва паэтэсы Зульфій, з якой яна сябравала.

У час, калі Мікіта Хрушчоў пачаў развенчаць культ Сталіна, паплылі плёткі і ў адрас Эдзі Агняцвет, якая ў гады рэпрэсій была сакратаром камсамольскай арганізацыі Саюза пісьменнікаў БССР і нібыта пісала даносы на сяброў-пісьменнікаў. Былі нават спробы вынесці гэтыя плёткі на ўсеагульнае абмеркаванне. Эдзі Сямёнаўна мужна пераносіла напады, я не чуў, каб яна ўступала ў спрэчку, сваю правату даказвала працай — пісала і свае творы і перакладчы творы любімых паэтаў.

Летам 1979 года я з задавальненнем прыступіў да рэдагавання кніжкі паэзіі Поля Элюара "З табой", якую пераклала Эдзі Агняцвет. Кніга выйшла ў свет у 1980 годзе ў адной з самых прэстыжных серыяў — "Паэзія народаў свету".

Эдзі Сямёнаўна Агняцвет была працавітай, улюбёная ў справу пісьменніцы, дакладная і верная свайму слову, не мела звычкі прымушаць кагосьці чакаць. Вельмі любіла рабіць людзям прыемнае: віншаваць са святамі, дарыць падарункі. У мяне захаваліся многія яе віншавальныя паштоўкі, прывезеныя ці прысланыя з Украіны і Прыбалтыкі бланкеты, кнігі, альбомы, значкі.

ПЕРАКЛАДЧЫЦА «КРАМОЛЬНАГА» РАМАНА

З высылкі ў Мінск Ядвіга Іосіфаўна Бяганская вярнулася недзе ў сярэдзіне пяцідзясятых гадоў. Яна ўладкавалася на працу старшым рэдактарам перадач для

дзяцей і юнацтва на Беларускім радыё. Часта прыходзіла ў будынак ЦК ЛКСМБ, дзе размяшчаліся рэдакцыі дзіцячых газет і часопісаў, прыносіла свае апаваданні, прасіла іх добра вычытаць, бо сама яна яшчэ не паспела прывыкнуць да новага беларускага правапісу. Ды і школьнае жыццё яна слаба ведала, пісала больш пра паўночную экзотыку. Такія творы ішлі зялёнай вуліцай, а калі яна кранулася яшчэ і ленынскай тэматыкі ("Над ракой Шушай"), дык і зусім праславілася, стала "майстрам дзіцячай літаратуры".

Ядвіга Іосіфаўна была лагоднай, дысцыплінаванай жанчынай, яна рэгулярна наведвала пасяджэнні секцыі дзіцячай літаратуры СП, дзе я лічыўся сакратаром, адзначаў яўкі, пісаў справядзачныя інфармацыі.

Неяк выпадкова я даведаўся, што Ядвіга Іосіфаўна калісьці пераклала на беларускую мову рамана польскага пісьменніка Бруна Ясенскага "Палю Парыж", які выйшаў асобнай кнігай. Я добра ведаў тую кніжку — у страшныя дні 1937 года бацька закінуў яе на гарышча, каб не мазоліла вочы цікавым суседзям. Спачатку рамана мне здаўся сумным і нецікавым, а потым, калі я падрас, што-нішто стаў разумець, захапіўся ім, многа разоў перачытваў, ведаў яго да драбніц. У час вайны было не да кніжак, і яна недзе згубілася...

Пасля смерці ўсплыло імя Бруна Ясенскага, пачалі выдаваць яго творы. Я купіў двухтомнік выбраных твораў Б. Ясенскага на рускай мове і адразу ж накінуўся на рамана "Палю Парыж". Але што гэта? Герой рамана — Пер і Жанета амаль тыя ж, што былі і ў беларускім выданні, а дзейнічаюць яны не заўсёды так, як тады: апушчаны не толькі некаторыя эпізоды, але заменены цэлыя раздзелы, "выпрамлены" сюжэт усяго рамана. Вось я і вырашыў запытацца ў Ядвігі Іосіфаўны пра прычыну гэтых разоўджанняў. З якога арыгінала яна перакладала?

— Перакладчыла я з польскага часопіса, назвы якога ўжо не помню. Рамана выйшаў асобнай кнігай у Дзяржаўным выдавецтве БССР у 1932 годзе. Тады ж выйшла і паэма Б. Ясенскага "Слова пра Якуба Шэлю" ў перакладчы Уладзіміра Жылкі. Бруна Ясенскі жыў ужо ў Савецкім Саюзе, і мы чакалі яго прыезду ў Мінск. Але ён падарожнічаў па Сярэдняй Азіі, збіраў матэрыялы для рамана "Чалавек мяняе скуру". У Мінск ён прыехаў пазней — вясной 1936 года, для ўдзелу ў рабоце вядомага Пленума Саюза пісьменнікаў СССР па паэзіі. І я сустракалася з ім, гутарыла... Але гэта было так даўно, што я не рызыкую пераказаць нашу размову... Неўзабаве мяне арыштавалі, і я трапіла на Калыму, у такія ўмовы... І Ясенскага таксама не пашкадавалі... А пісьменнік быў цікавы. Зменена, кажыце, канцоўка рамана "Палю Парыж"? Яшчэ б! Ясенскі і пісаў аператыўна, і бясконца ўносіў карэктывы ў свае творы, падганяў іх пад зменлівыя палітычныя абставіны... Можна, за гэта і паплаціўся жыццём?..

"Жыццём і воляй у той час плацілі і без даў прычыны", — хацелася мне паправіць Ядвігу Іосіфаўну. Але я прамаўчаў, баронячы яе ад цяжкіх успамінаў.

НА ЗДЫМКАХ: Хведар ЖЫЧКА, г. Мір, 1956 г.; у рэдакцыі часопіса "Вясёлка", злева направа: П. МАКАЛЬ, А. ПАЛЬЧЭУСКІ, Х. ЖЫЧКА, Я. КУРТО і А. ВОЛЬСКІ, 1959 г.; М. ДАНИЛЕНКА і Х. ЖЫЧКА на беразе Сожа, 1958 г.; на сустрэчы з вучнямі сш № 3 Гомеля.

Фота з архіва Х. ЖЫЧКІ.

ЗАХАРАВА, 19

РЭДАКЦЫЙНА-ВЫДАВЕЦКАЯ ЎСТАНОВА «ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

прымае да разгляду:

выдавецкія праекты самай шырокай тэматыкі;

выканае ўвесь спектр рэдакцыйна-выдавецкіх паслуг (ад рэдагавання рукапісу да выдання і распаўсюджвання кніжнай прадукцыі);

арганізуе рэкламу і прэзентацыю выданняў.

Вул. Захарова, 19, тэл.: 284-85-25.

Выдавецкая ліцэнзія — ЛВ № 570 ад 23 кастрычніка 2002 года, выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Пішыце на адрас: 220005, Мінск, вул. Захарова, 19, рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова "Літаратура і мастацтва"; EMAIL: gazeta_lim@tut.by.

«МАЛАДОСЦЬ», № 6

Чарговы нумар часопіса "Маладосць", які выйшаў з друку і рассылаецца падпісчыкам, перш за ўсё багаты сваім зместам. У гэтым, шостым, нумары, як заўсёды, шмат паэзіі. Пад рубрыкай "Мы — маладыя" з вершамі выступаюць Валяціна Гарністава, Віка Трэнас, Вера Бурлак. Іх імёны ўжо даўно вядомы чытачам, але тым не менш у "Маладосці" таленавітыя паэтэсы друкуюцца ўпершыню. Сярэдняе пакаленне твораў, што выйшла на пазычную арбіту прыкладна дзесяць гадоў таму назад, прадстаўляе самабытны паэт Анатоль Дэбіш, які жыве і працуе ў горадзе Брэсце. "Прачунлася прага жыць і тварыць" у нашага знакамітага Юрася Свіркі. Дарэчы, яму нядаўна споўнілася 70 год. Юбілейная падборка паэта, безумоўна, прынясе задавальненне і асапду шматлікім прыхільнікам ягонага таленту.

Надзвычай разнастайная тэматычна і цікавая маладосцеўская проза шостага нумара. Аляксандр Наварыч, да прыкладу, друкіе закончаны гістарычнага рамана "Літоўскі воўк", што высокая ацэнны чытачамі. З першымі апавяданнямі знаёмых падпісчыкаў маладыя празаікі Віталь Еўмянькоў і Міхась Марозаў. "Гваздом" нумара цалкам могуць стаць неардынарныя дзённікі нядаўна памерлага беларускага пісьменніка, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі Вячаслава Адамчыка.

На старонках "свежага" нумара часопіса таксама шырока прадстаўлены аддзелы публіцыстыкі і крытыкі. Адной, дужа надзеянай рубрыкай "Экалогія" аб'яднаны нарысы Ірыны Занеўскай "Балота... Дрыгва... Вяртанне да першароднасці" і невіртуальныя замалёўкі Алены Гардзеі "За пясамі, за даламі...". Несумненна, увагу чытачоў прыцягнуць і хвалючыя ўспаміны Святланы Явар пра свайго бацьку "Я — дачка Барыса Сачанкі". У гэтым жа нумары "Маладосці" Кастусь Цвірка друкіе працяг сваіх даследаванняў "Край легенд", інакш кажучы — гісторыю Беларусі паводле паданняў і легенд. Што тычыцца крытычных артыкулаў, прапанаваных Зміцерам Вішневым, Валерыяй Куствай, Таццянай Барысюк, то некаторыя з іх маюць яўна палемічны тон, хоць гэта ўвогуле характэрна для творчасці маладых літаратараў.

УМЕЙ СЛУХАЦЬ

Такой вась карыснай парадай "Умей слушаць" названа чарговая кніжачка Уладзіміра Содала, аўтара шэрагу кніг пра волатаў беларускага слова: Я. Купалу, Ф. Багушэвіча, Дуніна-Марцінкевіча, Ядвігіна Ш. (А. Лявiцкага), аднаго з заснавальнікаў навучальнага тэлебачання, першага тэлечасопіса "Роднае слова".

Падзагаловак "Кушлянскія дьяменты-жартоўкі, анекдоткі, народныя апаведы, досціпы" гавораць аб змесціве гэтага зборніка. Гэта працяг працы ў даследаванні вытокаў творчасці Францішка Багушэвіча, якой аўтар прысвяціў шмат гадоў. Зборнік выдадзены ў выдавецтве "Беларускі кнігазбор" за кошт аўтарскага ашчаду. Аб гэтым у анатацыі ён паведамляе, дарэчы, для многіх павучальна, — "Гарэлікі не п'ю, цыгарэтаў не смаю, а за гэтыя грошыкі кніжачку выдаю..." Чытаючы такое выслоўе, можа ўзнікнуць вядомы дадатак пасля слоў: "не п'ю, не смаю..." Апярджаю: аўтар — пенсіянер, інвалід з вайны. Вельмі шануе і паважае сваю жонку Клару, натхніцельку яго даследчай самаахвярнай працы, здольнай на эканомію мізэрнага сямейнага бюджэту.

Кніжка — гэта свайго роду ралля, узятая Уладзімірам Содалем на Кушлянскім нерушы вуснай народнай творчасці. Да яго амаль ніхто не звяр-

Уладзімір Содала

УМЕЙ СЛУХАЦЬ

таўся да моўнай, апаведнай спадчыны жыхароў гэтай мясціны, калі не лічыць самога Францішка Багушэвіча. Праз змешчаныя апаведы сучаснікаў чуецца яго лексіка, манера выказвання, такія ж далікатныя гумар, зротыка. А малюнак мастака Лявона Дударэнікі "Ф. Багушэвіч з сялянамі" на першай старонцы кніжкі як бы гаворыць, сцвярджае, што майстар "Дудкі беларускай" быў і застаецца з сваім простым людам, як бы і не паміраў Мацей Бурачок.

Кніжачка найбольш цікавай падасца тым, каму ймецца глыбей даведацца пра этнас нашага краю, людскія ўзаемаадносіны.

Наклад выдання невялікі, усяго 300 асобнікаў. Набыць гэты зборнік народных пярлінак можна толькі ў самога аўтара, які жыве ў Мінску: вул. Каліноўскага, д. 82, кор. 2, кв. 54. Тэл. (917) 264-78-48. Атрыманьня ж грошы-ахвяраванні за гэтую кніжачку пойдучы на выданне чарговай — пра Аляксандра Уланава, першага рэдактара газеты "Наша Ніва", заснавальніка ў Радзi-коўчых першай беларускай гімназіі, якому налета споўніцца 140 гадоў, загінуўшага ў савецкім ГУЛАГУ.

Мікола ЛАВІЦКІ

Лаўрэат літаратурнай прэміі імя Івана Мележа, знакаміты беларускі паэт і празаік Віктар Гардзеў назваў свой зборнік лірыкі "Межань" — што значыць "гарачы летні час, калі паўсюль на рэчках і ў азёрах назіраецца працяглае сезоннае стаянне нізкіх узроўняў вады".
Лета ў зеніце,
зеніт жыцця паэта...
Росквіт, які даў плён.
Думаецца, менавіта гэтак чынам можна сфармуляваць асноўны энас кнігі "Межань".
Паэзія філасофская, глыбокая, разважліва-медытатывная, сабраная ў ёй, вельмі неадназначная.
Ва ўсякім выпадку, яна кліча да роздуму...

Са шчыпаком на вочы Завышанскім.
Фота В. ЖУШМЫ

Гэта для паэтычных твораў не тое каб не характэрна, але ў сучаснай беларускай лірыцы, трэба прызнацца, сустракаецца рэдка. Вершы пра каханне, вершаваная публіцыстыка і да т. п. — іншая справа, іх у нашай літаратуры хапае. А вось каб верш ператварыўся ў філасофскі трактат сцісла, дасканала, прыгожай формы... Хоцце знайсці такія прыклады — пазнаёмцеся з творамі В. Гардзея. І недарэмна зборнік вершаў паэта "Межань" атрымаў высокую літаратурную ўзнагароду...

Калі гаварыць шчыра, сучасную беларускую паэзію чытаю рэдка. Тут я поўнасьцю салідарная з Л. Галубовічам: "яксных" твораў ёй відавочна бракуе. Справа тут не ў змесце і не ў форме, а ў тым, што наша паэзія часцяком не адпавядае патраба-

чалавек, дзякуючы падтрымцы якога існавала, рухала беларускую справу і выдавецкая суполка "Загляне сонца і ў наша ваконца". У 1914 годзе Магдаліна Радзівіл аказала грашовую дапамогу літоўскай гімназіі ў Марыямпалі, фундавала будаўніцтва гмаха Атэінінкіаў у Коўне (Каўнасе). Досыць цікавая гісторыя з ахвяраваннем Магдалінай на будаўніцтва грэка-каталіцкага калегіума брыльянтавага калье коштам у 15000 долараў. Як вядома, у свой час у Мінску паўстаў касцёл св. Сымона і Алены (дзякуючы намаганням Эдварда Вайніловіча). Магдаліна Радзівіл, ведаючы што ў касцёл ішлі ў асноўным палякі ці апаліяная беларуская шляхта, задумала стварэнне галоўнага храма для

журналіст Віктар Хурсік клопатам у ачынным друку (дакладней: у газеце "Звязда") займаецца самым што ні ёсць сучасным: забяспечвае ўсе тэхнічныя запатрабаванні — купляе паперу, рамантуе рэдакцыйныя памяшканні, набывае абсталяванне, абівае парогі многіх інстанцый... За пісьмовым сталом сядзіць зрэдка. Але ўсё ж піша. У апошнія два-тры гады — усё болей і болей. Друкуецца ў "Чырвонай змені", "Настаўніцкай газеце", "Культуры", часопісе "Маладосць" і, вядома, ж, у "Звяздзе". Па публікацыях і зразумелае кола зацікаўленнасці — гісторыя Айчыны, найперш XIX — пачатак XX стагоддзя ў лёсе Беларусі. Таму зусім і невыпадкова падаецца мне асобная кніга Віктара Хурсіка пра Магдаліну Радзівіл — "Белы лебедзь у промнях славы".

Узгадайма жа, хто такая Магдаліна Радзівіл? Каб адказаць на гэтае пытанне, зазірнем у энцыклапедычны даведнік "Асветнікі зямлі Беларускай". Дзевяці Радзівілам прысвечаны персанальныя артыкулы.

Францішка Уршуля Радзівіл (1705—1753) — пісьменніца, педагог, кіраўніца Нясвіжскага тэатра, Удальрых (Ульрых) Крыштоф Радзівіл (1712—1770) — пісьменнік. Соф'я (Апелыка-Радзівіл) Радзівіл (1586—1612) — асветніца, прылічаная да святых. Міхаіл Казімір Рыбанька Радзівіл (1702—1762) — дзяржаўны дзеяч Вялікага Княства Літоўскага, мецэнат. Мікалай Радзівіл Чорны (1515-1565) — папійны, культурны і рэлігійны дзеяч Вялікага Княства Літоўскага. Мікалай Крыштоф Сіротка Радзівіл (1549—1616) — дзяржаўны дзеяч Вялікага Княства Літоўскага. Мацей Радзівіл (1749—1800) — драматург, кампазітар. Людвіка Караліна Радзівіл (1667—1695) — асветніца і мецэнатка. Альбрэхт Станіслаў Радзівіл (1593—1656) — гісторык, аўтар мемуараў, прадстаўнік найбуйнейшага магнацкага роду на Беларусі. А дзе ж Магдаліна Радзівіл? А, між іншым, менавіта яна — наўздзіў бескарыслівы мецэнат, той самы

Хурсік В.
Белы лебедзь у промнях славы: Магдаліна Радзівіл: Гіст. Нарыс / В. Хурсік. — Мн.: Пейто, 2001.

КРЫТЫКА

ванням жыцця. Яна сумная і нецікавая, бо пішацца для сябе і пра сябе. А як жа чытаць? Што ён хацеў бы ўбачыць у паэтычным зборніку? Пра гэта, на жаль, амаль ніхто не думае. Ні тады, калі стварае, ні тады, калі выдае.

У кніжцы "Межань" я як чытачка знайшла для сябе многа цікавага. Метафарычная і вобразная, паэзія В. Гардзея спрабуе адказаць на запытанні, якія могуць узнікнуць у кожнага з нас у любую хвіліну: хто я ў гэтым свеце? на што я жыву? якая сувязь існуе паміж маім мінулым, будучым і сённяшнім? і інш. Вельмі нечаканымі, між іншым, з'яўляюцца ў В. Гардзея падобныя адказы.

Звернемся да твораў, уключаных у зборнік. Назвы іх гавораць самі за сябе: "Успамін з маленства", "Памяць ніколі, відаць, не забудзе...", "Было — няпраў-

чай супярэчлівайсцей унутранага свету аўтара. Як у вершы "Раптоўны дождж, і я наскрозь прамок...":

У лівень той, што прашумеў, густы
Назад ужо не ступіш ані кроку.
І адчуванне шэрай пустаці
І за спіной, і ўперадзе, і збоку.

Самота, канечне, — гэта стан душы. Навакольная прырода тут зусім як бы і ні пры чым. Пейзажныя замалёўкі толькі дапамагаюць адцяняць, высветліць у мастацкім слове настрой паэта, паказаць яго перажыванні. А настроены аўтар, трэба сказаць, не дужа каб аптымістычна і вясела. Магчыма, гэта яшчэ адна адзнака яго мастацкага таленту? Бо ў жыцці нашым, і сапраўды, не так ужо і багата радаснага, светлага, натхняльнага...

Лірычны герой В. Гардзея заўсёды адзінокі. Ён ідзе па жыцці з адбіткамі ранейшых расчараванняў, горычы, неразумнення з боку навакольных. Прызнацца, яго мала што цешыць і радуе. Хіба, можа, адчуванне добра выкананай працы. Ці ўспамін аб колішнім шчасці — тады душа спывала і імкнулася ў недасяжную далеч...

Што ж, размова будзе ў нас цяжкая.
Адгукніся толькі, дзе ты знік?
Але моўкі побач ён блукае —
Ці то цень, ці лёс мой, ці дваінік?
("Што ж, прысядзем, шчыра
пагаворым...")

Мне б хацелася назваць В. Гардзея паэтам-імпрэсіяністам. У яго зборніку "Ме-

ЖЫЦЦЁ УНІЯЗВЫКЛЫМ ВЫМЯРЭННІ

Філасофская лірыка Віктара Гардзея

да і даўно...", "Жыву, як ёсць", "Не скажыць: жыццё слязой гняце...", "Храм" і інш. І засумуе душа, і памкнецца яна кудысьці далёка-далёка... Можна, у мінулае, а магчыма, і ў будучыню. Але важна, што далей ад жыццёвай мітусні і штодзённага клопату.

Амаль кожны з вершаў, уключаных у кнігу, — своеасаблівая рэмінісцэнцыя мінулага і сучаснага. Учарашні і цяперашні дзень самым дзіўным чынам пераплятаюцца, утвараючы складанае адзінства... не, не процілегласцей, а хут-

жань" дамінуюць паўтоны. Гульня фарбаў, настрояў, пачуццяў... Найтанчэйшыя нюансы думак, тонкае рэзаганне на любую падзею, на кожную, здавалася б, дробязь... І ва ўсім гэтым няма ніякай хваравітасці. Наадварот, чытач разам з аўтарам сталае, расце, набіраецца вопыту, адчувальнасці, уражлівасці... Робіцца мудрэйшым і спакайнэйшым... Ператвараецца сам у філосафа... І ідзе па пясчы ўгору, да высокіх аблокаў, у якіх можна аб нечым запытацца і аб нечым параіцца... Мне асабіста такая паэзія — даспадобы!

ненні, новыя звароты ў бібліятэку і архіў. Тут нечым работа краязнаўца нагадвае колішняга рупліўца на ніве гістарычнай памяці Міколу Капіноўкіча і яго дакументальна-краязнаўчыя жыццяпісы пра Аляксандра Блока, Аляксандра Грыбаедава і Уладзіміра Самойлу. І Капіноўкіча, і Хурсік, у адрозненне ад многіх верхаглядаў, не шкадуюць часу на пошук, удакладненне дэталю. Збіраючы ўсемагчымую інфармацыю пра гаспадыню Жорнавак, краязнаўца знаходзіць у Германіі дачку (95-гадовую!) кіраўніца маёнтка Жорнаўкі — немца Брутана. Ева Брутан паспела для знаёмства перадаць краязнаўцу альбом са здымкамі пачатку XX стагоддзя. Пагадзіцеся, рэдка ўдача!

НАЦЫЯНАЛЬНЫ РУХ ПРАЗ ЛЁС ЧАЛАВЕКА

беларусаў. Ужо і праект быў падрыхтаваны. Да новага касцёла меркавалі прыбудаваць дзіцячую бальніцу і амбулаторыю. Княжна Радзівіл рыхтавалася ўкласти ў рэалізацыю праекта 350 тысяч рублёў. Велізарныя па тым часе грошы! Нечакана (нават пасля дазволу гарадской управы — маецца на ўвазе Мінскай) Міністэрства ўнутраных спраў выступіла супраць.

Магдаліна Радзівіл — гістарычны персанаж, пра які ўпершыню створана, напісана, выдадзена асобная кніга. Яе аўтар — не прафесійны гісторык. Але з поўнай адказнасцю можна сцвярджаць, што перад намі — класічная краязнаўчая работа. Можна нават заўважыць і так: краязнаўча-публіцыстычная работа. Відавочна па ўсім, што Віктар Хурсік у вандроўку да мясцін, звязаных з лёсам сваёй герані, адправіўся пасля таго, як узброіўся ўсемагчымымі архіўнымі звесткамі, а таксама звесткамі з адкрытых крыніц. Вядома ж, у Жорнаўку, на Асіповіччыну ў Віктара Хурсіка было шмат вандравак. І пасля кожнай з іх — удаклад-

Збіраючыся пазнаёміць чытача з галоўнай гераніяй, аўтар найперш адкрывае перад чытачом самі Жорнаўкі. Раскрывае гісторыю паселішча, пачынаючы з далёкага сярэднявечча. Асабліва ўважлівы краязнаўца да радаводу Марыі-Евы-Магдаліны-Іосіфа-Эльжбеты-Апалоніі-Кацярыны (столькі імянаў Магдаліны Радзівіл засталася толькі на паперы, гісторыя ж захавала адно) па бацькоўскай лініі.

Падказвае В. Хурсік і крыніцу знаёмства Магдаліны з беларускімі асветнікамі: "Пасля смерці мужа Магдаліна (нагадаем: 1895. — А. К.)... з радасцю пераехала на радзіму. Жыла ў Кухцічах, Жорнаўках, у Мінску, аднавіла старыя сяброўскія сувязі. Сярод іх з вядомым тагачасным мінскім перкарам Янам Офенбергам, які зрэдку наведваў родавую вотчыну Лочын, што за дзесьці ўерстаў ад Жорнавак. Офенберг пазнаёміў Магдаліну з цэлай плеядай пісьменніцкіх зорак будучай Беларусі, малядымі паэтамі, мастакамі, дзеячамі тэатра, папійкамі. Паступова яна ўвайшла ў кола

Бясспрэчна, ёсць у Беларусі паэты-філо-сафы. Адзін з іх, несумненна, — Віктар Гардзеі. Якая ж у яго філасофія? Як некалі казалі б, жыццясцярджаўная. Пераадо-лець распач ад усведамлення хуткаплын-насці ўсяго зямнога здатны толькі вельмі мужны чалавек. Вось В. Гардзеі і заклікае свайго чытача быць мужным, смела сустра-каць жыццёвыя цяжкасці. Яго вершы выгля-даюць як сцэнажны і самому сабе, і іншым у хвіліны нягод і напачаў:

*Ліст апалы на доле
Пакаціўся далей.
За ўзаранае поле
Смутак мой не святлей.
("Між узгоркаў даліны...")*

Ці як павучанне, сяброўская парада — сабе і чытачу:

*Бог цяпеў і нам цяпець наказваў,
Ды не знаць, адкуль прыходзіць боль.
("Не ў сляпой пакоры, а ў цяпенні...")*

Звярніце ўвагу на інтанацыю, з якой вы-маўлены гэтыя радкі. Спавядальна-шчыры паэт выказвае сябе тут з рэдкаю цеплы-ней, ён як бы дзеліцца з намі самым па-емным, гаворыць з намі надзвычай заду-шэўна. Адкрытасць аўтара закрэпае нас за жывое, прымушае адгукнуцца на ска-занае — сардэчна і гэтак жа шчыра. І ўжо здаецца, што ты недзе там, за смугою, у чарадзейным велічным свеце Гардзеівай паэзіі. І не можаш выйсці адтуль, пакінуць гэтую чароўную краіну, у якой табе добра і ўтульна, дзе спраўджваюцца твае спадзяванні і чаканні... Там ты чуеш, на-прыклад, такія словы:

*Аблокі — заложнікі вечнага руху —
І неба паўдзённага вечны спакой
Мяне закружылі і, гонячы накруху,
Пагані адразу палешаў настрой.
("Аблокі — заложнікі вечнага руху...")
Або вось гэтакі:
Птушыны граі паміж бяроз
Мацнее паступова.
Знікаюць дзесьці рэшткі слёз,
Што перальюцца ў слова.
("Світанак ціха настае...")*

У вобразным свеце паэзіі В. Гардзеі ёсць месца і для такіх вершаваных радкоў:

*Б'е пярун, толькі я не ўздыхаю,
Бо люблю, ненавідзячы, свет,
Дзе няма пад кустом болей раю
І дажджом залівае кювет.
("Начаваў пад кустом ды ў кювеце...")*

Заўважце, колькі ў іх жыццярэаднага захаплення ўсім наваколным — як быццам бы іх аўтар вельмі малады чалавек. Можна, узрост паэта і сталы, але душа ж маладая, што робіцца відавочным з гэтых радкоў. Так, сапраўды, падаць духам проста со-рамна, калі чытаеш вершы В. Гардзеі. Лірычны герой паэта ўжо столькі ўсяго пе-ражыў, што, здаецца, даўно звар'яецца

можна было б. Але ж гэтага з ім не адбы-ваецца...

Надзвычай цікавая ў В. Гардзеі пей-зажная лірыка. Яна вызначаецца яркай метафарычнасцю, як у такім прыкладзе:

*Дарожка праз жыта крутая.
Сляды капытоў на жарстве.
Трывожная песня ратая
З-за дымных разлогаў пльыве.
("Хоць валуны гадоў ляглі на плечы...")*

І ўсё ж, і ўсё ж хацелася б заўважыць: гапоўная адметная рыса паэзіі В. Гардзеі — яе філасофская заглыбленасць, пры-чым у асобных выпадках нечаканая і нават дзіўная. Быццам жыццё, паводле разу-мення паэта, саткана з адных супярэчнас-цяў і пабудавана на кантрастах. Але ж гэта, магчыма, і не зусім так... Між тым у вершах В. Гардзеі вельмі яскрава выяўля-юцца супрацьпастаўленні: рай — пекла, Бог — д'ябал, туга — радасць, гора — шчасце і г. д. Уся лірыка паэта мае ў сва-ёй аснове падобныя супярэчнасці і "несты-коўкі". Адпаведна і чытача, што называец-ца, кідае то ў жар, то ў холад:

*Чую смех чужы і чыйсьці ўздых.
Чую дзесьці слабы гул аваяці.
Галасы і мёртвых, і жывых —
Гэта, пэўна, знак гапоўнага.
("З тых мясцін, што сняцца
ўсё радзей...")*

Выкарыстаны прыём кантрастнага суп-рацьпастаўлення надае паэзіі В. Гардзеі драматызм і вастрыню. Дзякуючы гэтаму літаральна кожны верш з яго зборніка "Межань" уражвае, часам нават шакіруе, прымушаючы страпянуцца, задумацца, кінуць з сябе цяжар аднастайнасці шэрых дзён, выкараскваючыся з гнілога балота паўсядзённасці. Разам з тым паэтычныя творы В. Гардзеі ўсё ж рэалістычныя. У іх больш практыцызму, разумнага разліку, здаровага сэнсу, чым у прозе асобных аў-тараў. Гэта паэзія, у якой няма ўцёкаў ад рэчаіснасці, тым больш — яе адмаўлення. І, магчыма, ніхто не здолеў бы так, як В. Гардзеі, паказаць будзённае нагэтулькі ўзнёсла і светла-ўзвышана, як у наступных радках:

*За сінявой, у хмурным часе
Ахвярны ранак не відзён,
І меней, меней у запасе
І спраў, і сіл, і проста дзён.
("Каб не пабег я рана-раным...")*

Але найбольш кранаюць вершы, уключаныя ў зборнік "Межань", сваёй чалавеч-насцю. Паэт не проста дзеліцца з чытачом перажытым і набаляемым. Ён спагадае ўсім нам, звычыць нам аптымізму, веры ў сябе, настойлівасці ў пераадоленні цяжкасцей. Таму "межаньскія" вершы В. Гардзеі зна-ходзяць водгук у чытацкіх сэрцах — а зна-чыць, напісаны недарэмна.

Святлана ЯВАР

людзей, неардынарных, неаб'яжавых да лёсу Бацькаўшчыны, у большасці ўжо пацярпелых за свае нацыянальныя пачуцці і перакананні". У 1904 годзе Магдаліна пазнаёмілася (выпад-кова, у Англіі) з маладым Мікалаем Радзівілам. Нягледзячы на розніцу ва ўзросце, Магдаліна і Мікалай абраблялі шлюбам. Падрабязна апісваючы сямейныя адносіны, стаўленне арыстакраты і мясцовых сялян да гэтага шлюбу, краязнаўца не абыходзіць са-мых вострых вуглоў. Карыстаецца пры гэтым і друкаванымі крыніцамі, і архіўнымі матэры-яламі. Давярае пры гэтым у большай ступені ярас знойдзеным у архіве сведчаням.

В. Хурсік досыць цікава расказвае пра характар гаспадарання ў радзівіўскіх ма-ёнках. Варта зазначыць, што ацэначны кошт толькі Жорнаўкі ў 1910 годзе склаў 2765775 рублёў 86 капеек. У кастрычніку 1911 года пачала працаваць чыгуначная лінія да Жорнаўкі. Па гэтым часе падзея выключ-ная. В. Хурсік заўважае: "Як толькі да Ве-райцоў прабег першы цягнік, у купцах на лес недахопу не стала. Чарговія лесасекі на восем гадоў былі прададзеныя купцу Мяр-рэцкаму. У Градзянцы запрацаваў, пабудав-ваны ім, тартак-лесалінія, пачалася пра-мысловая развіццё края". І тут хацелася зрабіць невялікае адступленне. Старонкі В. Хурсіка пра эканамічны, гаспадарчы бок справы нагадваюць, што ў нашым бела-рускім краязнаўстве амаль што абдызены велізарны абсяг. Не даследавана гісторыя прамысловасці Беларусі, самых розных яе рэгіёнаў. Не даследавана належным чынам пытанне эканамічнага развіцця краю. У свой час, калі толькі падымалася савецкая ўлада, у Петраградзе, прыкладам, пачалі выдаваць зборнікі "Архіў гісторыі працы ў Расіі". А ў 1931 годзе Максім Горкі кінуў заклік аб стварэнні гісторыі заводаў. Азірніцесь на гісторыю Міншчыны, Магілёўшчыны, іншых кутчоў: якія толькі прадпрыемствы не бя-руць свой пачатак у цяніках XIX стагоддзя. А чыгунка?! І яе гісторыя дастойным чынам не адлюстраваная ў гісторыка-краязнаўчай, дакументальнай літаратуры.

Але ўсё ж вернемся да гапоўнага перса-нажа кнігі "Белы лебедзь у промнях славы". В. Хурсік досыць уважліва асвятляе нацы-янальны перакананні Магдаліны Радзівіў. Яна ўсямерна хацела акрэсліць беларускае

нашаі Айчыны. І ці не найперш — праз пад-трымку літаратурных праектаў. "Завішанскі герб "Лебедзь", — піша В. Хурсік, — заха-ваўся на доўгія гады. І не толькі на кніжач-цы Максіма Багдановіча, а і на выбраных творах Ядвігіна Ш., Канстанцыі Буіло і, магчыма, іншых твораў. Праўда, пра да-чыненні ўладальніцы герба да з'яўлення на свет гэтых кніг чытачы не даведліся. Звы-чайная ў такіх выпадках прыліпка аб тым, чый коштан выдадзеныя кнігі, была выдаў-цамі праігнараваная. Хаця, па спра-ведлівасці, менавіта Магдаліну трэба лічыць хроснай маткай Максімавага "Вянка". І не толькі з гэтай нагоды, а яшчэ і таму, што менавіта ў яе жорнаўскім маёнтку, у вёс-цы Вяззе пачуў некалі маленькі Максім бела-рускую мову і праславіў яе сваім тален-там". І далей: "Паступова імя Магдаліны паўстала хадзячай помаякай. "Ехаць на Магдаліны" азначала тое ж, што ехаць у банк па грошы. Аднак, нягледзячы на яе аг-ромныя фінансавы ўдзел у беларускім ад-раджэнні і найбольш у арганізацыі выдавец-кай справы, сучаснікі яе не ўхвалялі. Схіліць голаў з падзякай перад прадстаўніцай адміраючага саespoя, памешчыцай было не сучасна, а вось ашукаць яе, пазычыць і не аддаць — было ў той час нармальнай з'я-вай, праявай "сацыяльнай справядлівасці", павеем часу..."

Безумоўна, кнігу В. Хурсіка нельга назваць дасканалай. Але не трэба забывацца, што перад намі — зусім не мастацкі расповед. Да таго ж "Белы лебедзь у промнях славы" — першы сур'ёзны дакументальны жыццяпіс Магдаліны Радзівіў.

Хацелася б назваць імяны тых, хто спры-чыніўся да выдання кнігі. Грамадскі дарадца — кандыдат гістарычных навук Віталь Скапа-бан. Падтрымалі ідэю кнігі, усмярненна дапама-галі Віктару Хурсіку Уладзімір Содаль, Уладзімір Дзянісаў, Таццяна Панькова.

Выдадзена невялікім тыражом кніга пра Магдаліну Радзівіў багата ілюстравана арыгінальнымі фотаздымкамі. Магчыма, пройдзе час — і кнігі, падобныя расповеду пра слаўную дзяўчку беларускага руху, бу-дуць запатрабаваныя шматкратна большымі тыражамі.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

КРЫТЫКА

Бы той закон намі часта паўтараецца гётэўская выснова: "Кожны пісьменнік, да вядомай ступені, выяўляе ў сваіх творах самога сябе".

Безумоўна, літаратурны твор з'яўляецца свайго роду фено-менам, бо ў ім спалучаюцца аб'ектыўная рэальнасць, фан-тазія і індывідуальнасць пісьменніка. Калі ж твор аўтабіяграфічны, то гэты сінтэз становіцца найбольш моцным, — ступень самавыяўлення тут максімальная і прыцягальнае аўтар-скае "я" стаіць на першым плане. Пацвярджаннем таму служыць і кніга Веранікі Стральцовай "Шлях да сябе" (Мн., 2002) — грунтоўнае даследаван-не сучаснай аўтабіяграфічнай прозы, асэнсаванне яе жанравай і выяўлен-чай прыроды як цэласнай мастацкай сістэмы.

На шляху да саміх сябе пісьменнікі знаходзяць розныя формы і сродкі самараскрыцця і, як сцвярджае дас-ледчыца, "у аўтабіяграфічнай беле-трыстыцы можна сустрэць любы пра-заічны жанр ці жанравую форму (ад мініяцюры да рамана)". Пра гэта сведчыць дзённік Б. Мікуліча "Апо-весць для сябе", імпрэсіі і адлюстра-ванні А.Сямёнавай пад агульнай наз-вай "Святло загадкі", аповесць А. Адамовіча "Vixi", успаміны Л. Геніюш

часам, каб раскрыць сэнс жыцця, трэба адступіць ад яго дакладнасці.

Кніга В. Стральцовай, між тым, на-водзіць на супярэчлівыя думкі адно-сна мастацкага ўзроўню аўтабіяг-рафічных твораў. "Ступень мастац-касці матэрыялу часцей за ўсё вызна-чаецца не столькі характарам і якас-цю апрацоўкі жыццёва-дакладнага матэрыялу, колькі самім маштабам творчай асобы аўтара, ракурсам і арыгінальнасцю яго мастацкага ба-чання", — зазначае даследчыца. Безу-

НА ШЛЯХАХ ДА СЯБЕ

"Споведзь", аповесць С. Грахоўскага "Зона маўчання", эсэ Л.Дранько-Майсюка "Стомленасць Парыжам" і інш. А ў творчасці Янкі Брыля існуюць амаль усе жанры аўтабіяграфічнай прозы: лірычныя запісы, успаміны, мініяцюры, эсэ, аповяданні, аповесці, раманы "Птушкі і гнёзды".

Вызначальнай прыкметай твораў гэтага кшталту з'яўляецца моцны на-цыянальны пачатак, як і "ўстойлівы акцэнт на пытаннях духоўнага, нацыя-нальнага і моўна-культурнага Адра-джэння". Такім чынам, нашы пісьменнікі ўдала выкарыстоўваюць магчымасць сказаць праўду пра свет і пра чалавека ў ім праз самавыяўлен-не, шляхам праўдзівага самарас-крыцця.

Але якой павінна і можа быць сту-пень праўдзіваасці?

Безумоўна, спавядальны характар аўтабіяграфічнага твора вымагае чыс-цюткай праўды. Аднак жа, як слушна заўважае Вераніка Стральцова, "паў-ната ведання пра сябе немагчымая", таму і праўда раскрываецца не поў-насцю.

Наколькі глыбокім будзе сама-ўсведамленне асобы пісьменніка, на-колькі шырокім будзе ахоп яго асабістага вопыту, настолькі і праўдзівым будзе твор. Разам з тым, важна, "якія менавіта моманты бягу-чага душэўнага жыцця і ўласна бія-графічныя, падзейныя элементы аў-тар можа і хоча замацаваць для іншых і самога сябе, а што ён пакідае нявыяўленым, незамацаваным, неа-формленым".

Гаворачы аб праўдзіваасці, нельга забывацца і на тое, што мы маем справу з мастацкай літаратурай, зас-наванай на ўмоўнасці. У адлюстра-ванні жыцця мастацкі твор дае не дакладную копію рэальнасці, а ства-рае сваю. Творчае пераасэнсаванне рэчаіснасці ў поўнай меры ўласціва і аўтабіяграфічнай прозе. Таму і тут ёсць вымысел і свае недакладнасці. Напрыклад, сведчыць В. Стральцова, Л. Дранько-Майсюк уводзіць у сваё эсэ "Стомленасць Парыжам" вобраз Непрыкаянага Паляка "як матэры-ялізаваны ў творы сімвал адвечнай нязгоды: паміж праўдай мастацкай і праўдай жыццёвай...". Надараецца

моўна, значнасць асобы пісьменніка мае вялікае значэнне, але ўсё ж аў-табіяграфічны твор належыць мастац-кай літаратуры, таму і да яго павінны ў поўнай меры адносіцца агульналі-таратурныя крытэрыі мастацкасці. Як мне падаецца, і, дарэчы, яно вынікае з кнігі, рашаючую ролю тут павінны адыгрываць "характар і якасць апра-цоўкі матэрыялу".

"Можна быць выдатным паэтам, але пісаць дрэнныя вершы", — зазна-чыла нека Г.Ахматава. Перафразуючы словы, скажам: можна быць вы-датным празаікам і пісаць дрэнную, слабую з мастацкага боку аўтабіяг-рафічную прозу.

Тым не менш, у кнізе "Шлях да ся-бе" глыбока раскрываецца спе-цыфіка і сутнасць выяўлення аўтар-скага "я", упершыню ў айчынай літа-ратуры даследуецца аўтабіяграфічная проза ў розных яе відах і працяўлен-нях. Тым самым пакладзены пачатак асэнсавання гэтага напрамку твор-часці. Прынамсі, заслугоўвае ўвагі літаратараў канцэпцыя В. Стральцо-вай аб вырашальным значэнні ў пра-цы над аўтабіяграфічным творам сту-пені самаўсведамлення і мастацкага раскрыцця асобы.

А што ў цэлым да кнігі "Шлях да сябе", то для яе характэрны прад-метны і пранікнёны псіхалагічны і настраёва-эмацыйны аналіз кожнага аўтабіяграфічнага твора, які даслед-чыца разглядае, і тут падаюцца ціка-вымі, плённымі і грунтоўнымі іх па-раўнанні — аднаго з другім у роз-ных аўтараў, як і розных твораў ад-наго аўтара. Прыклад: "Споведзь" Л. Геніюш — сама па сабе, затым — гэты ж твор у параўнанні з "Зо-най маўчання" і "Такімі сінімі сня-гамі" С. Грахоўскага, якія, дарэчы, розняцца таксама паміж сабою і ў якіх шмат як пазітыўна выяўленага, так і не выяўленага ў натуре, у ста-не душы, што прымушае даследчы-цу ставіць пытанні.

Кніга "Шлях да сябе" паказвае на сталасць і годнасць даследчыцы літа-ратуры і ўяўляецца нам удачай В. Стральцовай.

Наталя ДЗЯНІСАВА

АПОВЕСЦЬ АДНАГО ЖЫЦЦЯ

"Азбука аднаго жыцця" — такі падзагаловак мае новая кніга Уладзіміра Ліпскага "Сын дня", выпушчаная "Беларускім кнігазборам". Перад намі сапраўды як бы свайго роду азбука. Ды не толькі таму, што аўтар асобныя раздзелы назваў так, што яны пачынаюцца ў парадку асноўных літар алфавіта ("Анатоль", "Бяда", "Вольга", "Гродна", "Дзед" і г. д.), а сведчыць аб арыгінальнасці кампазіцыйнай пабудовы. "Сын дня" — азбука і іншага кшталту. У Ліпскі ўзнаўляе жыццёпіс чалавека не проста драматычнага, а і трагічнага лёсу, які, нягледзячы на зведанае, не толькі не страціў веры ў людзей, ва ўсё лепшае і светлае на зямлі, а і здолеў дасягнуць шмат таго, што не па сіле іншым, тым, хто нічым у жыцці не абыздены, але пазбаўлены належнай сілы волі, мэтанакіраванасці, апантанасці, без якіх не абыйсціся, калі верыш у сябе і жадаеш абавязкова дасягнуць пастаўленай мэты. Письменнік тым самым прапануе як бы азбуку такога пераадолення неспрыяльных умоў, збегу абставін, розных цяжкасцяў і робіць гэта на прыкладзе лёсу старшыні цэнтральнага праўлення Беларускага таварыства інвалідаў па зроку Анатоля Нятылькіна.

... Як быццам, нішто не прадвясціла бяды. Да адзінаццаці гадоў Толя Нятылькін шмат у чым быў падобны да сваіх сяброў. Але 25 сакавіка 1952 года яго напаткала бяда: калі ён разбіраў знойдзеную міну, адбыўся выбух, а ў выніку хлапчук апынуўся, кажучы словамі Рыгора Барадуліна, у "палаце мінэраў". Урачы ўратавалі Толю жыццём, але намаганні вярнуць зрок нічога не далі.

Хто ведае, як бы склаўся пасля гэтага лёс Нятылькіна, калі б ён не трапіў у Гродзенскую школу сляпых, у якой падабраўся выдатны педагогічны калектыў. Вопытныя настаўнікі паспрыялі таму, што ў яго з'явілася жаданне не проста вучыцца, а старанна авалодваць ведамі. У Ліпскі падрабязна ўзнаўляе, як ягоны герой, паступова пазбаўляючыся фізічнай немацы, пераадоляючы няўпэўненасць у сабе, набіраўся веры, прагі выстаяць. Невыпадкова адзін з раздзелаў кнігі так і называецца "Жаданне жыцця". За гэтымі словамі — важкі і глыбокі сэнс, бо Нятылькін, валодаючы вялікай сілай волі, жадаў не проста выстаяць, а менавіта жыць. Яркі, паўнакроўны. Так, каб хацелася забыць пра перажытае. Ды і каб іншыя забыліся пра тваю страшную інваліднасць.

Кніга тым і цікавая, значная, што, прывабліваючы глыбокім псіхалагічным асэнсаваннем лёсу героя, адначасова нясе ў сабе і важкі аптымістычны патэнцыял. І няхай Анатолий Нятылькін, у адрозненні ад Аляксея Марэсьева, не здзейсніў подзвігу ў гады вайны, яго жыццё — таксама подзвіг.

Хіба можна інакш паставіцца да Анатоля Іванавіча, ведаючы, што ён не толькі паспяхова скончыў школу, а і, нароўных з іншымі, паступаючы на гісторыка-філалагічны факультэт Гродзенскага педагогічнага інстытута, паспяхова пераадолеў велізарны конкурс, калі "з выпускнікоў школ выбіралі толькі пяць чалавек". А ў час вучобы ў вышэйшай навучальнай установе "меў мянушку "Генерал". Такое "званне" займеў з-за сваёй мажной постаці, камандзірскага, бадзёрага голасу, з-за светлага розуму і ўмення бачыць усё вакол сябе. Ён і ў інстытуце ўзняўся да вяршынь нефармальнага лідэра.

Уладзімір Ліпскі імкнецца не прапусціць ніводнага больш-менш значнага моманту ў жыцці Нятылькіна, уважліва прасочваючы, як ён дасягаў усё новых і новых поспехаў у сваім жыцці. Падрабязна расказваецца пра тое, як знайшоў сваё сапраўднае сямейнае шчасце, а выпускніца Ленінградскага педагогічнага інстытута Тамара Аляксеева стала яго надзейным паплечнікам. Аднак храніцельнасць ва ўзнаўленні жыццёпісу героя не перашкаджае аўтару рабіць адступленні, у тым ліку і пірычныя, і гэта надае ягонаму расказу яшчэ большую непасрэднасць, цеплыню. Асабліва, калі гаворка заходзіць аб паездцы разам з Анатолям Іванавічам па мясцінах, што яму асабліва блізкія і дарагія.

Багатая кніга і ілюстрацыйным матэрыялам, што, безумоўна, ідзе толькі на карысць ёй, выдана паралельна ў двух варыянтах: у арыгінале і рускамоўным перакладзе Л. Кудраўцавай. Нарэшце, "гучыць" у ёй і голас самога Нятылькіна, які звяртаецца да кожнага, хто пазнаёміцца з ёю:

Алесь МАРЦІНОВІЧ

ВЯСНОВЫ КАЛЕЙДАСКОП ВЯСЕЛЬНАЯ БАЛАДА

У небе над сялом
Было ад зорак цесна.
Махаючы крылом,
Ляцела ў далеч песня.

Музыка так іграў,
Стараўся на вяселлі,
Што сціх і шолах траў,
І зоркі аж прыселі.

Зачараваны ўсе
Мелодыяй баяна.
Нявесцінай красе
І жаніху пашана.

Ён цалаваў пры ўсіх
Яе — зусім няўмела.
У чорным быў жаніх,
Была нявеста ў белым.

Сама — як макаў квет —
Яе тугое цела
За жаніхом услед
Хілілася нясмела.

Іх з месца падымай
Вясёлыя покліч — "Горка!",
І ёй жаніх шаптаў:
"Люблю... Мая ты зорка!".

Вяселлейка гуло,
Да ранку елі, пілі.
Ў застоллі ўсё яно —
На ішчасце чаркі білі.

Напоўніўшы цяплом,
Віно вяло расплату.
І не адзін ілбом
Асунуўся ў салату.

І толькі ён, яна
Не пілі і не елі.
Хмяльныя без віна
Глядзелі ў бок пасцелі.

Паспеў ён мужам стаць...
Пасля ў гарах Афгана
Вучыўся выжываць
Пад кулямі душмана.

Паклоны слаў жане,
Праклёны — ваенкому.
Ён вернецца... ў труне
Да зор сваіх дадому.

ЛЮБЛЮ

Мне разгадаць не хопіць сіл,
Чаму дабро абрынута,
І воблачка за небасхіл
Чыёй рукою закінута?

Чаму спрадвеку ўсіх глыбей
Калодзеж людскай памяці?
Святло матуліных вачэй
Не падуладна замеці.

Чужую ўсмешку не лаўлю:
Нашто, калі прытворная?
Злучае неба і зямлю
Вясёлка шматкалёрная.

Вятры зайгралі, загулі,
Ды сонца зноў чакаецца.
Лісток жаўтлявы да зямлі
Марудна апускаецца.

Што з бронзай восеньскай
зраблю

І з павуцінкай срэбнаю?
З узростам больш і больш люблю
Ўсю прыгажосць паднебную.

І я пакіну гэты свет
Настануць дні замгленія.
Мне майго дома вокны ўслед
Зірнуць, журбой зашклёныя.

АДНОЙ ЖАНЧЫНЕ

Мы не спаткаліся ў той вечар:
Вы не прыйшлі, хоць абяцалі.
Мой горкі смутак недарэчы
Не зоркі — людзі заўважалі.

Пад сэрца стук і перабой
Чакаў, чакаў я Ваших крокаў,
А ўзнагароджан быў журбою:
Вы гэтак блізка й так далёка!

Жывеце ўтульна ў белым
доме, —
Рукой падаць,
за сіняй рэчкай.
Масток нас звёў і пазнаёміў,
І я гару,
згараю свечкай.

Каторы дзень гляджу бясконца
На той масток я ва ўсе вочы.
Ды не патрэбна свечка сонцу,
Без свечкі нельга толькі ночы...

НАПРАДВЕСНІ

Алесь Пісьмянкову

Усмехаецца мне сонца,
Едзе дзень без палазоў.
Залятае праз аконца
Шоргат шын. Віск тармазоў.

А з вясною сёння што там? —
Цеплыні ізноў няма.
Галалёдзіцай, сумётам
Агрызаецца зіма.

Маладзічка сцежыною
З дзіцем на руках
спяшыць.
Пад прыгожаю нагою
Снег іскрыцца і рыпіць.

А малы, хоць стыне носік,
Так цікаўна пазірне:
Бач, разлэгся чорны пясік
На бялюткім дыване.

Снег і злева, снег і справа,
Ды прыродзе не да сну.
Тут мой дом — мая дзяржава.
І надзея на вясну.

ЗНАЁМАЙ

В. Г.

Малодосць прайшла залевай —
Залатыя былі дні.
Ты хадзіла каралевай,
І ў вачах цвілі агні.

За табою хлопцы — гужам.
Па табе шмат хто ўздыхаў...
Я гляджу на твайго мужа,
Быццам нешта ў мяне ўкраў!

Я вашага не адкушу —
Ў мяне свая ёсць скібка хлеба,
Глыток вады пад сінім небам,
Дзе я расціў сваю душу.

І хор ваш я не заглушу,
Ды не таму што ціхі голас:
Вунь наліваецца мой колас, —
Нашто мне грэх браць на душу?

Я не хлусіў і не хлушу.
З маленства рад скарынцы
хлеба,
Глытку вады —
Што болей трэба?
Мне б захаваць сваю душу...

Ніхто не дасць мне лішні дзень,
Яго ніхто не купіць.
І ноч, як вечаровы цень,
Сама ў свой час наступіць.

Усё мне тут міла і гожа,
Я родным прывык даражыць:
Як сонца без неба не можа,
Так небу без сонца не жыць.

Больш разумееш год ад году:
Тут нават красачка пня.
Мастак не ты,
Мастак — прырода,
А ты капіруеш яе.

Ппульсэе пругка ў жылах кроў,
Турбот не мае.
Ў жыцця мільёны языкоў,
А смерць — нямая.

Вось гэта дарога віхляе ў астрог,
Другая вядзе да багацця.
А я і здароўя свайго не збярэг,
Няма ні спакою, ні ішчасця.

А ноч рыхтуе да нябыту
Аднойчы прышлых на Зямлю:
І тых, каму душа закрыта,
І тых, каго да слёз люблю.

Вулляна, сухая, як трэска, і зморшчана, як печаны яблык, старая, ляжала ў ложку, накрытая дзвюма коўдрамі і час ад часу скалала хату зусім адзіраючым кашлем. Прыхварэла яна зусім недарэчы, перад самым святам. Прастудзілася — надоечы бялізну мыла, а паласкаць па старой звычайнай пайшла на рэчку. Вядома, магла б тыя латкі і ўнучка памыць, яна і сварылася потым, плакала нават, што бабка сябе не шкадуе. Ды Вулляне ўсё здаецца, што дзіця так не зробіць, як яна сама. Хоць Кацька даўно ўжо не дзіця, школу заканчвае, і рабіць усё ўмее хутка і спрытна, але хапіла дзяўчыцы гора за яе невялікі пакуль век. Бабуля ж адзіная ва ўсім свеце родны ёй чалавек...

Дзверы расчыніліся, расчыранелая, усмешлівая Каця імкліва ўляцела ў хату, прынесшы з сабой у іх затхлае, прапахлае хваробай і лекамі жытло махознае свежасць зімовага надвечорка і юнацкую прагу жыцця. Бабуля залюбалася ёй: вочкі блішчаць, у валасах іскрацца не паспеўшыя растаць сняжынкі, зграбны стан тонкі і гнуткі, як прыбярэжная іва — прыгажуняй вырасла яе ўнучка, уся ў нябожчыцумаці. Ды і сябе, маладую і спрытную, пазнавала часам Вулляна ў Каці.

Унучка хуценька скінула боцікі, старэнькі, яшчэ мамін, палітончык. "Абавязкова трэба неяк скруціцца і купіць дзіцяці прыгожае паліто. І добрыя боты! Невеста ўжо, лічы, а ходзіць у абносках", — у каторы ўжо раз падумала Вулляна і ўздыхнула, разумеючы, як няпроста ёй будзе "скруціцца" са сваёй ды Кацінай невялікіх пенсій.

— Ну як ты, бабка? Чаму ўздыхаеш? Не палягчала табе? — кінлася дзяўчынка да старой.

— Палягчала, — зманіла Вулляна і зноў зайшлася кашлем. Крыху аддыхаўшыся, прасіпела:

— Я травы напарыла, і парашкоў нейкіх фельчарка прынесла, дарагіх.

— Давай я табе банкі пастаўлю ці гарчычнікі.

— Ды не, дзіцятка, не трэба пакуль, — не прыняла прапанову бабуля. — Няхай хіба на ноч. Лепей раскажы, што ў школе новага?

— Што там можа быць новага, у школе, — махнула рукой Кацька. — Нармальна ўсё. Адзнакі за чвэрць выставілі. У мяне адна чацвёрка па англійскай. Толькі ты не сварыся, бабка, я яе абавязкова выпраўлю, вась пабачыш. А затым мы ёлку прыбіралі

Праз момант нібы спахапілася:

— Бабка, а калі мы будзем ёлку ставіць? Я, як ішла дахаты, бачыла, што Свецін тата ўжо панёс дахаты. Прыгожая такая, пушыстая...

Старая цяжка ўздыхнула:

— Бо ў Светы ёсць тата, вась ён і паклапаціўся зараней... А хто пра нас з табой, сірот няшчасных, падумае? Быў жывы наш дзед...

— Дык што, у нас сёлета ёлкі не будзе? "Божа, якое ж яна яшчэ дзіця", — падумала Вулляна і зноў моцна, ажно да слёз, закашлялася. Крыху аддыхаўшыся, прытуліла да сябе ўнучку:

— Ну што ты кажаш такое? Будзе ў нас ёлка, абавязкова будзе. Вась паляжу крыху, адпачну — і схаджу да дзядзькі Івана, папрашу, каб прынёс нам з лесу. Бо і праўда, што ж за Новы год без ёлкі? І падарункі табе Дзед Мароз куды пакладзе?

— Ой, бабуля, толькі раскажы мне пра Дзеда Мароза, — запіста засмяялася Каця. — І ўвогуле, не трэба мне ніякіх падарункаў, у цябе пенсія і так мала. Лепш ляркства сабе добрае купі, каб паправілася хутчэй, да свята.

...Назаўтра ў хаце бабы Вулляны і Каці пахла хвойя і святам. Дзяўчына дастала з гарышча скрынку з цацкамі, асцярожна разгортвала старую пажоўклую паперу, у якой яны былі загорнуты. Думала, як упрыгожваць прынесены дзядзькам Іванам ялінку. Для яе гэта быў самы радасны і доўгачаканы, любімы з маленства момант, нават больш урачысты, чым сам Новы год — прадчуванне свята казкі. І хоць ёлка была не такая прыгожая і пушыстая, як у Светы, радкаватая і крыху аднабокая, прадчуванне нечага незвычайнага ад таго не станавілася меншым.

Надыходу Новага года Каця чакала з асаблівым нецярпеннем. У гэтым годзе яна скончыць школу, паступіць ва ўніверсітэт... Хоць бабуля, калі пра тое заходзіць гаворка, заўсёды папераджальна ківае пальцам: "Не кажы, дзіця, "гон", пакуль не праскочыш", яна абавязкова паступіць! Хоць бы для таго, каб даказаць, што не ўсё ў жыцці вырашаецца блатам ды грашыма. Яна — лепшая вучаніца ў школе, ніхто лепш за яе не ведае матэматыку, не піша лепш сачыненні — дык каму ж тады, як не ёй, вучыцца ў тым універсітэце? І факультэт яна выбрала сабе не абы-які, а юрыдычны, той самы, на якім вучыцца гэты задавака Косцік, старшынеўскі сын! З якой фанабэрыяй ён заявіўся летас на вечар сустрэчы выпускнікоў! У чорным доўгім паліто, дарагім пінкаву, з

плэрам і слухайкамі — і паглядзі на ўсіх звысак... Толькі калі яна, Каця, на сцэну выйшла, каб павітаць гасцей, погляд яго — яна ж бачыла! — стаў зусім іншым, здзіўлена-захопленым, нібыта ён убачыў яе ўпершыню. А затым, на дыскатэцы, запрасіў яе на танец і прашаптаў на вушка: "Прыгажуня ты стала, Кацька, толькі шкада, што яшчэ мала". Яна ўся чырванню залілася ад нечаканасці і такога нахабства. Думала: хай толькі яшчэ раз падыдзе — яна яму адкажа! А ён больш і не падышоў — ёй нават крыху крыўдна было. Толькі глядзеў увесь час, вачэй не зводзіў. Пабачым-пабачым, што гэты Косцік скажа, калі ў наступным годзе яны сустрэнуцца ва ўніверсітэце! Ці не, лепш на наступным вечары сустрэчы, калі яна прыйдзе ў сваю школу таксама студэнткай і таго ж факультэта. Запросіш ты, задавака, мяне на танец, а я скажу: "Выбачай, Косцік, ты добры хлопец, але занадта стары". А калі ён пойдзе яе праводзіць (чамусьці яна ні

— Бабка, ну пра што ты кажаш, які замуж? Мне яшчэ вучыцца трэба! — ускіпела Кацярына. — Я цябе зусім пра іншае пытала, а ты адразу пра сваё: замуж, замуж...

— Пра каханне? — нібыта толькі цяпер успомніла старая. — Ёсць на свеце каханне, а як жа, дзіцятка, ёсць. Жыццё без кахання ўсё роўна, як навагодняе свята без ёлкі — ніякай радасці. Толькі мала ў яго яно шчаслівае бывае...

— А чаму?

— Дык хто ж яго ведае? То, бывае, хлопец кахае дзяўчыну, а яна ад яго нос верне, а то наадварот. А калі ўдваіх любяцца, адно на аднаго наглядзецца не могуць, дык людзі, здараецца, перашкоджаць, разлучаць. У жыцці ўсяляк бывае, таго і ў кіно не прыдумуюць, што лёс часам закруціць.

Каця памаўчала, усведамляючы, што сказала бабуля і сілячыся зразумець, хто можа перашкоджаць дваім, калі яны кахаюць адно аднаго. Вось яна б нікому свайго каханага не аддала, ніякіх людзей не паслухала б...

— Бабка, а ты нашага дзеда кахала? — праз нейкі час зноў падступілася яна да бабулі.

Вулляна паглядзела на ўнучку неяк дзіўна, насцярожана.

— А як жа, кахала, — адказала пасля некаторай запінкі. І дадала цішы: — Я яго моцна кахала, дзіцятка.

— Ну вась, а кажаш, што каханне толькі нешчаслівае бывае! — засмяялася радасна Каця. — Вы з дзедам вунь як доўга жылі! І не сварыўся ён ніколі. Шкадаваў — і цябе, і мяне. Я ж памятаю, як ён мяне малую на назе гушкаў. Гасцінцы заўсёды з крамы прыносіў, а з пакою — зайчыкаў хлеб. Я тады і праўда верыла, што ён ад зайца, такі смачны быў. Казкі мне на ноч чытаў. Вась як мама расказвала казкі, я чамусьці не помню, толькі як дзед, — дадала з горыччу. І, памаўчаўшы з хвіліну, зноў спытала:

— Бабка, а мама тату кахала?

Пытанне прагучала нечакана, як стрэл у цішыні. Вулляна збялела, зноў закашлялася, адварнуўшыся да сцяны, каб Каця не заўважыла страху і разгубленасці ў яе вачах. Тая цярыліва маўчала, чакала адказу. Так і не дачакаўшыся, прамовіла ціхенька, нібы сама сабе:

Ніна РЫБІК

СПЛОВЕДЗЬ

АПАВЯДАННЕ

— Я ведаю — не кахала... Таму ён яе і забіў...

Вулляна ўскінулася з падушак і нечакана груба адхінула ўнучку ад сябе.

— Не вярзі глупства! Што ты ведаеш, што ты можаш ведаць — ты ж тады зусім яшчэ дзіцем горкім была!

— Напраўда, бабуля, — пакрыўджаная, што ёй не вераць, запырчыла Каця. — Я, праўда, маму дрэнна памятаю, толькі тое, як яна расцэсвала свае доўгія валасы. І яшчэ як мы прыбіралі з ёй ёлку, — ужо цішы, нібы заповітную таямніцу, выціснула дзяўчынка. — І яшчэ памятаю, як яна ціхенька плакала, калі яе біў тата.

— Не называй яго татам! — закрывала Вулляна. — Які ён бацька? Ён не заслугоўвае гэтага слова, ён кат, нелюды!

— А пахаванні ўсе таксама казалі, што ён забойца і нелюды, — ціхенька працягвала гаварыць, нібы сама з сабою, Каця. — Пахаванне я добра запамінала. Было шмат людзей, і ўсе плакалі, казалі, што мама такая маладая, а Бог ёй даў такую пакутную смерць. І яшчэ ўсе шкадавалі мяне, гаварылі, што я бедная сірата. Я не разумела, што такое смерць, што гэта такое — сірата і чаму яна бедная, чаму мама так доўга спіць і не ў сваім ложку, а ў гэтай драўлянай скрыні. Ты плакала гучней за ўсіх і крычала, што сама ва ўсім вінаватая, што гэта Хадоска з таго свету шле табе праклён і прасіпа дараваць, не караць так цяжка. Дзед тады ўзяў мяне за руку і вывеў на двор. Мы доўга стаялі на вуліцы, ажно пакуль я не змерзла. Ён маўчаў і курый, а калі я сказала, што мне холодна і папрасілася ў хату, ён паглядзеў на мяне так, нібы ўпершыню убачыў, узняў на рукі і сказаў: "Вось, дзіцятка, што нарабілася, якая бяда. Каб жа я ведаў тады, што так будзе..." А калі скрыню з мамай паставілі на машыну, зайграпа музыка, і я яшчэ падумала: чаму ўсе плачуць, калі так хораша іграюць? Калі музыка, то трэба танцаваць і веселіцца. На могілках дзед падвёў мяне да труны і сказаў: "Развітайся з мамай, Кацька". Я не разумела, чаму з мамай трэба развітацца, куды яна педзе, яна ж нічога не казала і нікуды не збіраецца, спіць сабе ціхенька. А затым

мяне адвядлі ўбок, я пачула, як стукаюць малаткі. І ўсё. А ты кажаш, што я нічога не памятаю...

Вулляна маўчала. Толькі моцна сціснуўшы сухія кулачкі ды слязіна, што выкацілася з пад заплішчаных павек, выдавалі тую буру, што бушавала зараз у яе душы.

— Але Каця нічога не заўважала. — Бабка, а хто такая Хадоска? І чаму ты казалі, што яна цябе пакарала? Хто яна такая, каб некага караць? І ўвогуле, за што цябе караць, ты ж у мяне такая харошая...

Бабуля, здаецца, не пачула: яна ўсё гэтак жа ляжала, заплішчыўшы вочы і павярнуўшы голаў да сцяны, толькі цяжка дыхала. Каця падумала, што яна заснула і намерылася ціхенька ўстаць і пайсці. Ды старэчыя пальцы нечакана ўзціпілі ўхапілі яе руку.

— Пачакай, дзіцятка... — амаль прашаптала старая. — Пасядзі. Калі ты так просіш, я раскажу табе, хто такая Хадоска. І пра тое, за што яна мяне пакарала. І ўсё чысценька раскажу... Трэба, каб ты ведала. Ад мяне, не ад людзей. Я ўсё думала — няхай пазней калі, як ты падольшаш, паразумееш... Ды старая ўжо, раптам не паспею? Так і пайду са сваёй пакутай на той свет, са сваім грахам недараваным...

Каця прыціхла, нібы адчула, што зараз яна даведаецца нешта важнае, магчыма, самае галоўнае ў сваім жыцці, што ад яе, яна падсвядома адчувала гэта, заўсёды хаваці.

Вулляна села на ложку, паклаўшы да сцяны падушку, каб было ямчэй, ухутала ногі коўдрай. Доўга кашляла, закрывшы твар насоўкай, цяжка ўздыхала, успамінаючы нешта сваё, збіралася з думкамі.

І нарэшце загаварыла:

— Ты вась пытала, ці ёсць каханне на свеце, ці кахала я твайго дзеда. А як жа, унучка, кахала, мацней жыцця кахала. Толькі не мела я права на тое каханне. У дзеда жонка была да вайны, тая самая Хадоска, пра якую ты пыталася. Яна страшная была, непрыгожая, хворая. А дзед наш прыйшоў у сяло з Украіны, як там голад быў. Прыйшоў і стаў прасіцца, каб у яго парабіць за кавалак хлеба. Бацька ў Хадоскі багаты быў, усяго ў яго было — і

грошай, і збожжа, і добра ўсякага. Толькі яе ўсё роўна ніхто замуж браць не хацеў. А дзед не паглядзеў, што яна непрыгожая, ды яшчэ і старэйшая за яго, пайшоў да іх у прымак. Бо ведаў, што такое голад і казаў увесь час, што няма красы лепшай, чым хлеб. Не любіў ён яе ніколі, на хлебе ажаныўся. А яна, Хадоска, ад ішчэцця мрела. Ну яшчэ б, такі хлопец — ты ж памятаеш, дзед наш і пад старасць прыгажун быў, а ў маладосці то і зусім вачэй не адвесці. Хадоска дзіцятка нарадзіла, праўда, слабенькае, бо сама надта ж хваравітая была. Ты мо памятаеш, да нас часта цётка Соня прыходзіла? То гэта і ёсць тая дзедава дачка.

— Бабуля, а ты? Ты як з дзеда замуж пайшла? — зацерабіла бабуліну руку ўнучка, прыспешваючы расповед.

— А мне ён з першага дня, як у вёсцы з'явіўся, у сэрца запаў. Ты б бачыла яго тады — высокі, чарнявы, плячысты, ну што той асілак з казкі. Як заспявае дзе на бяседзе сваю хахляцкую песню — у другім сяле чуваць. Толькі я да таго часу ўжо замужам была. І дачушку гадавала — тваю маму...

— Дык значыць, гэта праўда, што дзед мне не родны? — охнула Каця. — А я з Танькай некалі ледзь не пабілася, калі яна тое сказала...

— Праўда, пастаўка, праўда. Ды яшчэ не ўся праўда...

Перадыхнуўшы і глытнуўшы з кубка рудога травянога напою, Вулляна працягвала:

— Муж мой першы з вайны не вярнуўся. Мы і пажылі зусім мала. Сёння мне часам здаецца: а ці быў ён у мяне, той першы муж? Нават картачкі ніводнай не застаўся. Хіба вась толькі ты — маці твая на яго, нябожчыка, падобная была, усе кропелькі падабрала, а ты ў маці ўдалася...

Дзед наш — ты ўжо мне даруй, я буду яго так называць, па звычцы, ды і быў ён табе сапраўдным дзедам, бо глядзеў, як родную, — ён таксама на вайне быў. Як галасіла Хадоска, як яго праводзіла! Наказвала: "Ты ж, родненькі, нізенька прыгінайся, як страляць будуць, каб не забілі". Усе з яе смяліся... А дзед не прыгінаўся — ты ж ведаеш, колькі ў яго ўзнагарод, базліўцаў іх не даюць. Ды вась суджана было — выжыў, нават не па-

ГАРМОНІКАЎ — СЯМ'Я!

Жыве ў Беларусі незвычайны чалавек: загадчык музея гармонікаў БДУ культуры, выкладчык кафедры народна-інструментальнай творчасці гэтага ўніверсітэта, нястомны збіральнік калекцыі музычных інструментаў, мастацкі кіраўнік ансамбля "Чароўныя музыкі", сябра Міжнароднай арганізацыі па народнай творчасці і Міжнароднай камісіі па народных песнях, танцах, касцюмах і інструментах, проста цікавы суразмоўца — Міхаіл СЛІЗКІ.

Штуршком для стварэння музея гармонікаў сталася адкрыццё новага памяшкання Дзяржаўнага музея гісторыі тэатральнай і музычнай культуры. Дырэктар гэтага музея ў Музычным завулку Зінаіда КУЧАР ведаючы пра яго калекцыю гармонікаў, прапанавала Міхаілу Слізкаму выставіць інструменты ў якасці экспазіцыі ў сваім музеі. Потым пра існаванне такой калекцыі ў выкладчыка ўніверсітэта дазналася рэктар БДУ культуры Ядвіга Грыгаровіч. Яна пераканала збіральніка гармонікаў перавезці свой скарб ва ўніверсітэт і стварыць на базе гэтай калекцыі вучэбна-творчую лабараторыю па вывучэнні гармоніка і музей гармонікаў.

Музей пачаў працаваць з 20 студзеня 2003 года. Ужо 21 студзеня наведваў яго міністр культуры Расіі Міхаіл Швыдкой. Неўзабаве з экспазіцыяй азнаёміліся таксама дэлегацыі з Італіі, Даніі, Германіі.

А збірае гармонікі М. Слізкі з 1992 года. Іграе ён на гэтым інструменце з дзяцінства, цікавіцца ім як аматар беларускай танцавальнай музыкі. Першым у

З 2 па 21 ліпеня ў сталіцы Расійскай Федэрацыі праходзіла выстава двух вядомых беларускіх мастакоў — жывапісца Уладзіміра ТОЎСЦІКА і скульптара Уладзіміра СЛАБОДЧЫКАВА. У савецкі час гэтыя імёны былі добра вядомыя. Яны неаднойчы прадстаўлялі Беларусь на усесаюзных выставах, а бывала што і СССР за мяжою.

Сёння сітуацыя іншая. І, як ні дзіўна, сёння часам прасцей наладзіць выставу ў Германіі ці Францыі, чым у Цэнтральным доме мастака ў Маскве. Разам з тым ужо прыйшло ў мастацтва пакаленне, для якога СССР — гісторыя, а мастацтва савецкай пары — экзотыка. Выстава, якую зладзілі ў Маскве два беларускія мастакі, для кагосьці стане настальгічным успамінам, для іншага — знаёмствам з культурай новай (адроджанай) дзяржавы на карце Еўропы.

З 70-Х ГАДОЎ — У XXI СТАГОДДЗЕ

Пры генетычнай сувязі з агульнасавецкай выяўленчай культурай 70–80-х гадоў творчасць Тоўсціка і Слабодчыкава — праява ўсталявання духоўнага суверэнітэту і арыентацыі на еўрапейскія культурныя каштоўнасці. На выставе работы апошніх дзесяці гадоў. Па іх бачна, як змянілася за гэты час наша краіна, яе людзі, іх памкненні і эстэтычныя арыенціры. Цікава было б і ў Мінску пабачыць расійскую выставу такога высокага ўзроўню.

П. В.

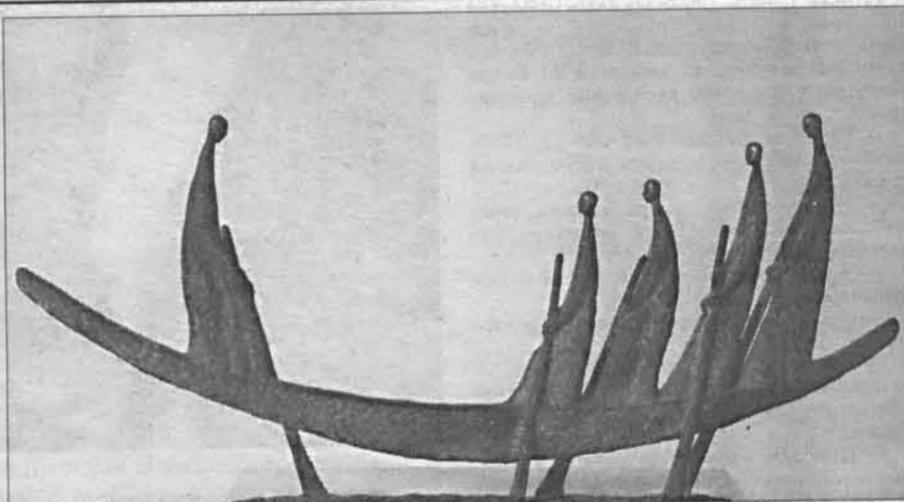
Развітацца з сёлетнім тэатральным сезонам Нацыянальны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы вырашыў не абы-як, а прэм'ерай. На суд глядачоў была вынесена новая работа рэжысёра Барыса Утарава, спектакль "Каханне ў стылі Барока".

рафіяй натхнялі, як і вынікае з назвы спектакля, барочныя матывы — так на сцэне з'явілася высачэзная капона з пухлымі амурамі, карціна ў залачнай раме на задніку, на фоне якой падыгрывае дзеі троица мімаў, ды рухомая канструкцыя з трох плоскасцяў, таксама аформленых у выглядзе карцін з вычварным бліскучым багетам.

КАХАННЕ Ў СТЫЛІ КУПАЛАЎСКАГА

П'есу ўкраінскага пісьменніка Яраслава Стэльмаха, напісаную па законах класічнай камедыі палажэнняў, пераклаў на беларускую мову Аляксей Дудараў. Ён здолеў захаваць адметны ўкраінскі каларыт, але вялізныя кавалкі вершаванага тэксту, прамаўляемыя з украінскім акцэнтам, на жаль, часам падаваліся не дужа зразумелымі. Мастака Купалаўскага тэатра Барыса Герлавана ў працы над сцэнаг-

сюжэтная лінія спектакля — і простая, і складаная адначасова. Простая, бо адразу ж робіцца зразумелым, што калі ў п'есе прысутнічае прыгожы малады граф, якому страшэнна не хочацца жаніцца на сасватанай бацькамі ў маленстве дзяўчыне, ды гэтая самая дзяўчына, вядома, прыгажуня і, вядома, разумніца, якая з маленства яго кахае, фінал можа толькі быць адзін — хэпі энд са шлюбам і пацалункамі.

калекцыі М. Слізкага быў інструмент, што зрабіў майстар з Маладзечна Міхаіл Гайдукевіч, які 30 гадоў працаваў на вядомай Маладзечанскай фабрыцы ў якасці майстра і настройшчыка. Самы стары экспанат музея — гэта трохрады пецяўбургскі гармонік 1905 года, набыты ў пасёлку Варапаева на Пастаўшчыне. Другі па "старажытнасці" інструмент зроблены маскоўскім майстрам В. Сівовым у 1917 годзе. З найбольш арыгінальных у калекцыі музыкант вылучае падараваны яму на дзень нараджэння сябрамі з Аўстрыі выраблены там у горадзе Грац адмыслова ўпрыгожаны еўрапейскі гармонік. Кожны гармонік мае сваё аблічча, вылучаецца танальнасцю і тэмбрам гучання (усяго існуе 12 тыпаў гармонікаў).

Усе экспанаты музея М. Слізкага "жывыя" — усе гучаць...

Цяпер у музеі налічваецца 50 экспанатаў. Важна, што ўсімі імі могуць карыстацца студэнты, якіх вучыць М. Слізкі. "Чый болей іграеш на гармоніку, тым для яго лепей, тады ён будзе жыць доўга", — лічыць музыкант.

Ёсць у музеі гармонікаў і ўдарныя інструменты: бубны, барабан, тамбурыны, губны гармонік з Германіі. Калі тут праходзяць заняткі, кожны студэнт пры жаданні можа граць на любым інструменце з ліку экспанатаў. Рэпетыцыі ансамбля "Чароўныя музыкі" адбываюцца таксама ў гэтым музеі.

Мелодый, якія цікавяць М. Слізкага, ён запісвае ад вясковых гарманістаў падчас фестывалю, конкурсаў і ўласных службовых камандзіровак. Музыкант апрацоўвае пачутае, фіксуе ў нотах, і далей пачынаецца праца з ансамблем.

Святлана ЯВАР

НА ЗДЫМКУ: Міхаіл СЛІЗКІ з гармонікам у ансамблі.

А складаная, бо перад здачай пазіцыі граф вырашае замест сябе падсунуць ніколі раней не бачанай нарачонай Оляне свайго пісара Ончысыма, у разліку на тое, што дзяўчына сама адмовіцца ад такога "шчасця". Але служанка Оляны Ярыся выкрывае падман, і тут ужо надыходзіць яе чарга разыгрываць незадачлівага "жартаўніка". Спектакль безумоўна парадзе шматлікіх прыхільніц "КіМа" і акцёра Андрэя Кавальчука, бо і тут ён зноў герой-палюбоўнік. На ролю Оляны былі прызначаны дзве купалаўскія прыгажуні, добра знаёмыя нам не толькі па спектаклях тэатра, але і па рэкламе беларускай касметыкі – актрысы Вольга Фадзеева і Юлія Шпілеўская. Камічныя ролі слуг дасталіся таксама маладым, але любімым многім акцёрам тэатра Віталю Макаравічу, Сяргею Чубу (яны па чарзе іграюць службу Стэпана), Марыне Гардзіёнак і Святлане Анікей (Ярыся). Але ўлюбёнкам публікі ў гэтым спектаклі бяспрэчна накіравана быць Мікалаю Кучыцу. Ён іграе ролю беспрабуднага п'янчугі Ончысыма, які дзякуючы графскай задуме аднойчы прычынаецца не псаром, а панам і пачынае са смакам ужывацца ў сваю новую ролю.

У цэлым спектакль нагадвае апошні навагодні праект ГРТ — "Папялушкі": тыя ж самыя багатыя касцюмы, шмат спеваў-скокаў, ну і, вядома, разумніца-прыгажуня, якая перавыхоўвае легкадумнага прыгажуна. Пастаноўка атрымалася каларовай і лёгкай, як летняя сукенка — якраз па сезоне.

Юлія ПАЛАЧАНІНА

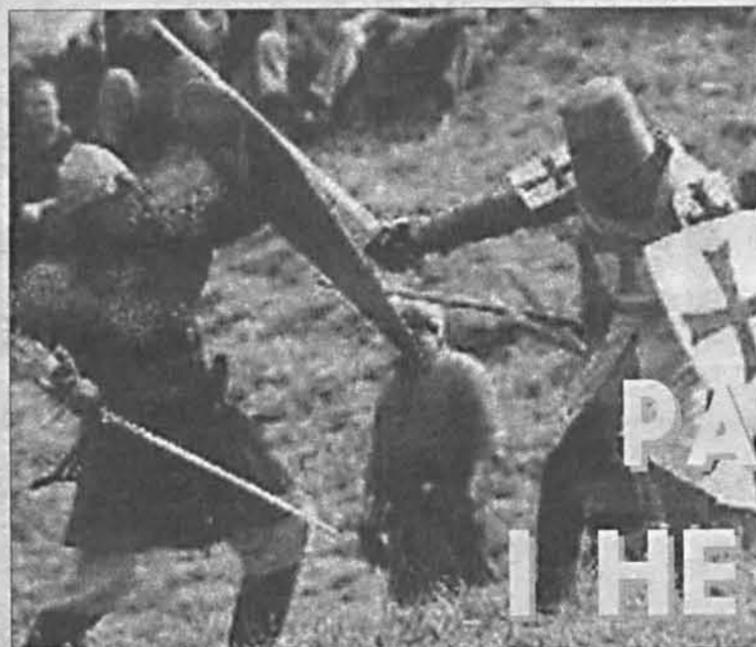

НА ЗДЫМКАХ: скульптуры Уладзіміра СЛАБОДЧЫКАВА — "Ладдзя распачы", "Жанчына ідзе", "Афрадзіта"; палотны Уладзіміра ТОЎСЦІКА — "Інтэр'ер. Анфілада", "Наўздагон", "Парваная павязь часоў".

ФЭСТЫ

Такого нашэсця гасцей Нясвіж не ведаў, напэўна, нават у сьлінным радзівілаўскія часы. 50 тысяч турыстаў і ўдзельнікаў, 10 дэманстрацыйных пляцовак, 40 вайскова-гістарычных клубаў з 9 краін свету... Усё гэта — фэст сярэднявечнай культуры "СТАРАДАЎНІ НЯСВІЖ", што праходзіў нядаўна і быў прысвечаны 780-годдзю горада.

Вышэйзгаданыя лічбы — безумоўна, рэкордныя для беларускага медыявальныхнага фестывалю, але гэтыя ж лічбы ледзь не сталіся для яго фатальнымі. Асабліва востра гэта адчулі тыя, што аказаліся заціснутымі ў велізарным людскім натоўпе на вузкіх сцэжках паміж палацавым ровам і сажалкай. Мяркую, гэтым людзям было ўжо не да радасцяў бугурта (агульнай бойкі) — іх куды больш хвалявала ўласная бяспека. Сама геаграфія Нясвіжскага паркавага ансамбля не была разлічана на такую колькасць наведвальнікаў — у гэтым і заключаўся галоўны пралік арганізатара фэсту Ігара Міхна. Ён шчыра прызнаецца, што не мог нават уявіць, што так добра спрацуе рэкламная кампанія ГНТ, што рамантыка "жывой гісторыі" адарве ад сталічнага свята дзесяткі тысяч мінчукоў.

шоў, выступленне каскадзёраў. Праўда, і тут не абышлося без "праколаў". Цікавы праект рэканструяванай сярэднявечнай бялізны, зроблены пад патранажам вядомай і паважанай фірмы "Serge", чамусьці перакачаваў са сціплай выставачнай залы на галоўную фестывальную сцэну. У выніку азаданы натоўп амаль гадзіну назіраў за дэфіле манекеншчыц у сучаснай бялізне (сярэднявечная частка калекцыі аказалася невялікай і куды больш нявіннай). Але цудоўны феерверк і завадны канцэрт-дыскаўзка такіх вядомых гуртоў, як айчыны "Стары Ольса", польскі "Open folk", расійскі "Drolls" і "Laterna magika", прымусілі забыць амаль усе негатыўныя ўражанні першага дня.

Першае, што мы ўбачылі, выглянуўшы наступнай раніцай з клубнага намета, бы-

ны рыцарскі стан мінскай Уніі "Меч і крумкач" і рыжскага "Экскалібура". Так мы аказаліся "афрыканцамі" і сталі асноўнымі ахоўнікамі форта. Войска ж "Еўропы" было ў тры разы большым і падмацоўвалася чэшскай выдатна рэканструяванай артылерыяй. "Еўрапейцы" на трох плятах без страт пераадолелі водную перашкоду. І закіпеў бой: спачатку паміж завадатарамі абедзвюх "партый", а потым і паміж асноўнымі сіламі. Але штурмуючым прыйшлося няпроста: брама крэпасці няк не хацела здавацца захопніцкаму тарану, ды і мы, дзяўчаты, не гублялі часу, кідаючы ў "ворагаў" камяні і бярвенні (вядома, каб ні ў каго незнарок не трапіць). Да, вось табе і чароўная дама, кволае стварэнне! На нейкі момант усё гэта робіцца насамрэч рэальным. Толькі тады пачынаеш разумець: гэтая гульня для сярэднявечнага чалавека была жыццём, суровым і небяспечным. Тады рыцар, пераможаны варожымі алебардамі, мог і не падняцца зноў, а забраныя ў палон дзяўчаты — ніколі не вярнуць страчанай свабоды. І сапраўды адчуваеш павагу да сваіх продкаў, якія выжылі ў тыя складаныя часы і падаравалі жыццё нам, сваім нашчадкам, якія зараз так сумуюць па рамантыцы і прыгодах даўно мінулых дзён.

Завяршыўся штурм, адпаведна сцэнарыю, перамогай "Еўропы". Каб забыцца на ўласнае "паражэнне", мы, былія "афрыканцы", разам з наталіўшым прагу вя-

РАДЗІВІЛАМ І НЕ СІЛАСЯ

Першы фестывальны дзень парадаваў сонечным гарачым надвор'ем (мясцовы гандаль, напэўна, у гэты дзень перавыканаў гадавую норму продажу напоў і марожанага), але здзівіў адсутнасцю адзінага "стрыжня". Па парку, дзе павінна блукаць загадкавая Чорная панна, былі раскіданыя дэманстрацыйныя пляцоўкі: сучасныя "вікінгі" паказвалі свае гульні і забавы, дзяўчаты з гурта "Майстат" вучылі народ "бранлям" і "алемандам", прадстаўнікі аб'яднання "Гісторыя медыка" (у яго склад увайшлі хворыя на дыябет людзі з Мінска, Стаўбцоў, Наваполацка) тлумачылі асаблівасці сярэднявечнай дыябетычнай кухні, браслаўскія майстры вучылі карыстацца "пісалам" і васкавымі дочкачкамі для пісьма. Тыя турысты, што не шкадавалі грошай, фатаграфаваліся ў сярэднявечных строях, каталіся на конях у прыгожых папонах. Самыя ўдачлівыя ўбачылі выдатны чэшскі паказальны баі, турнір лучнікаў на палацавым падворку ды той самы небяспечны бугурт "Штурм замкавага бастыёна" — але на гэтым вайсковым падзеі дня і завяршыліся. Маленькія радасці сярэднявечнага побыту не змаглі замяніць маштабнай ваеннай дзеі, паглядзець якую і прыехала такое мноства людзей. Нават апошняя надзея паглядзець рэпетыцыю воднай бітвы "Узяцце Гібралтара" — і тая не спраўдзілася з прычыны, мякка кажучы, "некандыцыйнага" стану большасці ваенных камандзіраў. Кампенсаваць "някасць" фестывальнага старту мусіла ўрачыстае адкрыццё "Старадаўняга Нясвіжа" на ратушнай плошчы, на якое прыбылі афіцыйныя асобы з Міністэрства культуры, Мінблвыканкама, Нясвіжскага райвыканкама. На сцэне ля адноўленай ратушы адбылося прадстаўленне клубаў-удзельнікаў, факельнае шэсце, агнявое

лі нізкія хмары самага грознага колеру. У хуткім часе на горад і турыстаў, што ўжо пацягнуліся ў цэнтр за ранішняй каваяй, абрынуўся лівень, які пасля перайшоў у не надта моцны, але ўпарты дождж. Першую палову дня нам прыйшлося бавіць у наметце, слухаючы ўласнага менестрэля з гітарай. Нарэшце, калі яго голас ужо пачынаў "садзіцца", выглянула сонца і...фестываль завяршаў з новай сілай. Стала прасторнай на алях парку — многія расчараваныя ўчарашнім з'ехалі. Затое астатнія атрымалі-такі тое свята, за якім прыехалі. На мокрай сцэне заіграў "Стары Ольса", і сярод лужын заскакалі прамокшыя рэканструктары ўперамежку з турыстамі. Многія, спытаўшы ў больш дасведчаных суседзяў назоў групы (якую, дарэчы, ніхто не прадставіў), тут жа кіраваліся да суседніх латкоў, каб набыць касеты і кампакты гурта. Зноў разгарэўся агонь пад катламі з сярэднявечнымі стравамі, расклалі свой тавар гандляры, а на самай далёнай пляцоўцы коннікі наладзілі паказ сцэнак з рыцарскіх часоў. Ніхто ўжо не глядзеў у развешаныя па горадзе лісты з фестывальнай праграмай, бо дождж змяшаў усё планы. Цяжкаўзброеныя латнікі на "традыцыйны" латны турнір не пайшлі — ашчаджалі гадамі майстраваныя даспехі.

Але гледачоў чакала куды больш яркае відовішча — водная бітва "Узяцце Гібралтара", аднаўленне старой забавы князёў Радзівілаў. Паводле яе задумы, дэсант "Еўропы" павінен быў пераадолець "Гібралтар" і штурмаць узяць грозную фартэцыю "Афрыкі". Гэтая драўляная крэпасць была спецыяльна пабудавана некалькімі майстрамі-энтузіястамі і атрымалася надзвычайна непрыступнай. Дарэчы, менавіта пад яе аховай размясціўся асоб-

лізнага пабоішча натоўпам накіраваліся на ратушную плошчу, дзе пачынаўся заплючны канцэрт з удзелам ужо добра знаёмых медыявальных музычных гуртоў. А ў вялікім рыцарскім стане ў гэты ж час пры святле паходняў адбываўся абяцаны латны турнір. Праўда, ён атрымаўся нядоўгім — на рыстлішча выйшлі толькі шасцёра байцоў. Асабліва жорсткага бою мы не пабачылі, хоць новыя правілы і дазвалялі штуршыкі ды падсечкі, бы на баксёрскім рынгу.

Але самую прыгожую і самую, на мой погляд, запамінальную частку сярэднявечнага свята убачылі толькі нешматлікія прыхаджане Фарнага касцёла. Раніцай наступнага дня тут адбылося ўрачыстае пасвяшчэнне ў рыцары двух ваяроў, адзін з якіх — пераможца турніра ў латвійскім Цэсісе, пра які наша газета пісала раней. Цырымонія, якой кіраваў ксёндз Фарнага касцёла, прайшла паводле складанага і прыгожага рытуала, напрыканцы якога нованароджаныя рыцары прынеслі абеты, а іх гербы былі прадэманстраваны ўсім прысутным. (Дарэчы, і сам горад нядаўна атрымаў новы герб, зацверджаны ў геральдычнай службе краіны.)

Рыцарскіх дынастый у нас, на жаль, не захавалася, таму каб ганаравання "сэрам", нашаму сучасніку прыходзіцца гэты высокі статус атрымоўваць уласнымі заслугамі — так, як гэта рабілі самыя першыя рыцары напачатку Сярэднявечча. З кожным годам усё большая колькасць людзей шукае сябе ў мінулым — сведкам таму стаў сёлетні "Старадаўні Нясвіж". Тут мары становяцца рэальнасцю — новыя рыцары сыходзяць з храмавых прыступкаў, рыцары XXI стагоддзя.

Юлія ПАЛАЧАНІНА

11-12

ЛІПЕНЯ

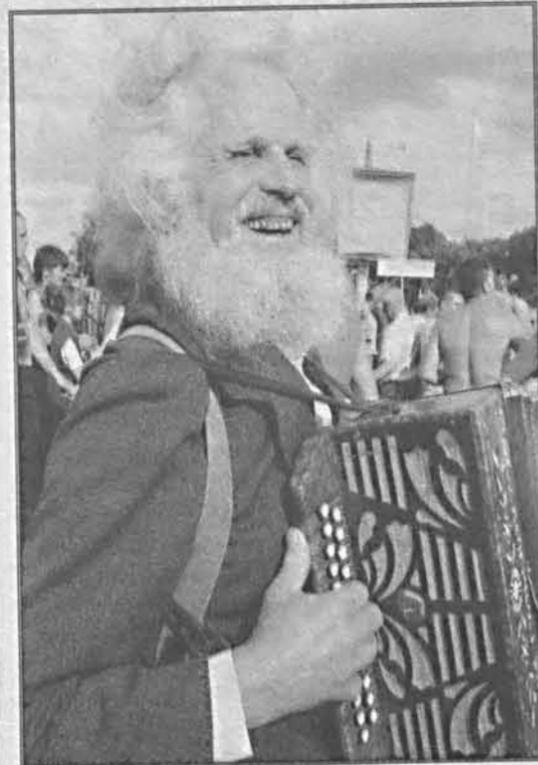
ў Калінкавіцкім раёне прайшоў

Усебеларускі фест гумару "Аўцюкі 2003"

Гаворыць намеснік старшыні
аргкамітэта фесту, пісьменнік
Уладзімір ЛІПСКІ:

— Канечне ж, яны, аўцюкоўцы, не адны такія ў Беларусі. Але ж і як адрозніваюцца ад астатніх! Дзе-небудзь пачуўшы іх размову, спачатку можна падумаць: "Во, балбатыны нейкія. Ім бы толькі адзін аднаго перабрэхваць". Але ж вы ўслухайцеся ў іх мову. На самай жа справе гэта не простая "балбатня". Як яны гуляюць словамі! Для іх размова — гэта іх тэатр, у якім яны і акцёры, і гледачы адначасова, у якім яны могуць і камедыю разыграць, і трагедыю адначасова. І паплачуць, і пасмяюцца самі з сябе. І гэта проста здарва! Людзям жа ж так патрэбна разрадка, нейкая адтуліна ў цяжкай жыццёвай паўсядзённасці. Аўцюкоўцы ж самі з сваёй "балбатні" смяюцца: "Ты можаш мяне не слухаць, але брахаць не мяшай!"

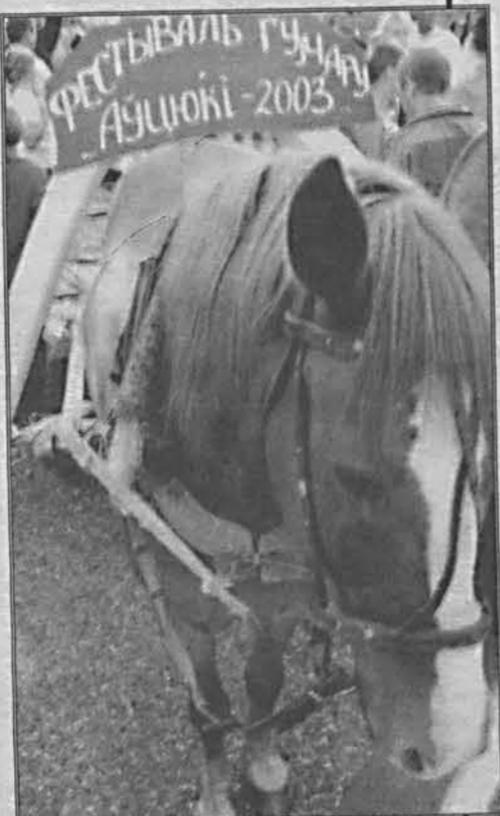
Сваю новую кніжку пра аўцюкоўцаў я назваў "Пра каласкоў і калінак, якія чаруюць і жартуюць". Думаецца, што ў такім класічным адзінстве камічнага і трагічнага і трэба шукаць вытокі аўцюкоўскага гумару. Гэта як "Памірай, а жыта сей", дзе народнай мудрасці нават больш, чым проста гумару. Смех — гэта іх лекі і ратаванне.

АЎЦЮКІ ІЗНОЎ СМЯЮЦЦА

І не такія простыя, як можа спачатку здацца, гэтыя аўцюкоўцы. Памятаю, як мяне папярэдзваў вадзіцель з мясцовых, калі я першы раз ехаў у Аўцюкі: "З аўцюкоўцамі заўсёды трэба быць пільным, яны ў нас такія, што калі не зразумеюць вас, калі не адчуюць, што вы да іх з добрым намерам, дык не толькі цвёрдым словам адбрыюць — адлупцаваць могуць". Але ж я ехаў да іх з добрым намерам, і людзі адчулі гэта. І як вынік нашых з імі разам добрых намераў — гэта ўсебеларускі фестываль гумару, што ўжо чацвёрты раз прайшоў у Аўцюках. Цяжка, канечне, у сённяшні час праводзіць такія фестывалі. На гэты раз, напрыклад, да апошняга не было вядома, ці зможам мы адолець задуманае. Але, дзякуючы падтрымцы кіраўніка вобласці, раённаму кіраўніцтву і, у першую чаргу, саміх маіх любых аўцюкоўцаў, мы гэта зрабілі. Дарэчы, у цяжкіх, якія прыходзіцца пераадольваць, ёсць і здаровы сэнс. Напрыклад, у гэтым годзе вядучым фестывалю быў не запрошаны з міністэрства чалавек, а свой, мясцовы. Пагадзіцеся, што гаспадаром свята павінен быць свой, мясцовы кіраўнік. Ды і музей гумару, аб якім мы марылі на гэтым фестывалі, патрэбны, мне здаецца, больш самім аўцюкоўцам. І гэты музей, магчыма, у выглядзе карчмы пры дарозе, абавязкова будзе. Будзе, як ёсць ужо помнік Каласку і Калінцы, як сам фестываль. Пакуль аўцюкоўцы смяюцца — у нас усё будзе!

Павел КАРПОВІЧ
Фота аўтара.

Усё пачалося з таго, што на пачатку 90-х, калі ўсе прагна наталілі смагу доўгачаканымі "свабодамі", усёдавольна і пад шумок аб дэмакратычных дэбротах прыцягвалі тое-сёе На ўласны падворкі з агульнай маёмасці, у саўгасе "Заазерскі", паблізу Давыд-Гарадка, надумалі выбраваць племяннога бугая Гвідона... Вымусіла сітуацыя: нападгалодны, пачаў, халера, кідацца на людзей, асабліва неабыхава ставіўся да жаночага полу. Парваў два ці тры ланцугі, выкупаў у накупляльніку з жывай дзюхо перапужаных да смерці даглядчыц... Таксама, відаць, адчуў п'янае паветра дэмакратычных пераўтварэнняў — ажно ноздры раздзімаліся, дзьбіўся загрывак ды хадунам хадзілі гладкія бакі, што атласна ільсніліся пры яркім сонечным святле...

А тут, пасля падзення "жалезнай заслоны", сімвалічна ўвасобленай тэлебачаннем у раскурочанай натоўпам на сучасны кавалкі Берлінскай сцяне, завітала ў "Заазерскі" дэлегацыя нямецкіх фермераў. Ну а там, на месцы, наладзілі традыцыйнае мерапрыемства — нешта накшталт "семінара па абмену вопытам", які набіў усім аскаміну яшчэ ў савецкі час. Карацей, "абмен вопытам" — некалькі вандравак-экспедыцый па тэрыторыі гаспадаркі, адчувальна крапунтай плямінамі нядабайнасці і запущення, агучаных сухім каментарам кіраўніцтва, хваравіта адбіўся і на без таго аскетичных, бяскрыўных тварах сучасных немцаў ва ўніформе, надаўшы ім выраз людзей, прысутных на пахаванні незразумела каго...

Трэба было тэрмінова выпраўляць становішча, каб дарэшткі не зняславіць

гэтулькі разоў, колькі яму, "дзядулю", дзён засталася да жаданага дэмбелю. І калі курсант адмовіўся лезці на тумбачку, дазволена яму сяржанту, уладай, зазваў непаслушэнца ва ўмывальны пакой. І не паспеў навабранец азірнуцца ў асляпляльна-белых сценах, выкладзеных бліскучай пліткай у кроплях вільгаці, як атрымаў аплывуху. Слаба пляснуўшы сухой, дробнай далонькай "салагу" па моцнай, бы маладая рэпа, шчацэ, "дзед" нахабна ўтаропіўся — знізу ўверх — на бяспраўнага ў яго становішчы першагодка. Аднак на гэты раз "дзед" нядоўга лавіў кайф...

Курсант, здзіўлена мацнуўшы сябе за пачырванелую (хутчэй, ад сораму!) шчапку, нечакана лёгка падхапіў "дзеду" ўперак тулава і, заўважыўшы ля тыльнай сцяны бетаніраваны жолаб пад нахілам — каб пругкі, уснены салдацкі струмень імгненна дасягаў каналізацыйнага металічнага сіта — на хуткасці пусціў таго па слізкім ад салдацкіх смаркачоў і гарачага, ліпучага, як напалм, бялёсага накіпу ад вымушанага ўстрымання бетонным карыце — галавой уперад...

Пасля адбою дзядуры па роце канфідэнцыйна паведаміў "абарзеўшаму салагу", узняўшаму руку на "дзеду" (які жак!), што ён павінен неадкладна з'явіцца ў капцёрку. Як потым выявілася — на "старыкоўскі суд". Праігнараваць запрашэнне — наклікаць на сябе, а заадно і на астатніх "маладых" яшчэ большую бяду.

Апошняя акалічнасць была даведзена апальнаму саслужыўцу дзядуры, ледзь не па сакрэце, у якасці карыснай парады. Магчыма, гэта і вырашыла далейшае развіццё падзей. Зрэшты, падзеі разгорталіся па сцэнары, які здаўна бытуе ў вайскавай казарме. Вось і

Пасля кароткага роздуму, палічыўшы за лепшае, як ужо бывала не раз, ні з кім не раіцца, прыхапіў з дому доўгую, метраў пад трыццаць, вярочыну, сунуў за рэмень зачачлены палаянічы нож і, нічога не сказаўшы нават жонцы, напярэмкі папраставаў да саўгаснага двара.

Замацаваўшы адзін канец вярочкі за абшарпаны ствол старой яблыні ля ўскраіны загарадкі, другі наматаў, звесіўшыся з крокваў, на пакручастыя, у акамянелых нарастах, рогі Гвідона. Толькі тады рызыкнуў разматаць ланцуг

Уладзімір ГЛУШАКОЎ

КАРЬЯ ДА ПА-ЗААЗЕРСКУ

сябе перад нямецкімі калегамі. Правал дзелавой часткі сустрэчы вырашылі з ліхвой кампенсаваць "неафіцыйнай", на якую спрадзеку ў тутэйшых месцах былі зухі; карацей, ненавісны "застой" разбавіць нацыянальным застоллем, ды не ў 40, а ў 90 абаротаў — з "першаком", каб ад таго праклятага "застоя", што атрымалі ў спадчыну, пэталуху не застаўся!

З закусьцю таксама вырашылі не разменьвацца на дробязі, абмяжоўвацца, як звычайна ў такіх выпадках, бараном або свінцом... Своечасова ўгадалі пра нападгалоднага племяннога бугая, у якога на глебе так званых дэмакратычных пераўтварэнняў у грамадстве таксама, як ні дзіўна, сур'ёзна парушылася псіхіка...

— Ну, добра. Валі Гвідона... пакуль ён нас не паваліў, — каротка распарадзіўся дырэктар, наўмысна не глядзячы ў вочы маладому круглатвараму брыгадзіру-мацаку з вогненна-чырвонай шавялорай, які нават у лёгкай кашулі знешне нагадваў сярэдніх памераў бурага мядзведзя. — Іншага выпадку пазбавіцца ад яго ў нас не будзе... — Ён узняў на хвіліну вочы ў столь, быццам раячыся з кімсьці там недасягальным для простых смяротных і, падобна, атрымаўшы дазвол, рашуча хітнуў галавой, адначасова чыркнуўшы ў паветра рукой. — Дзейнічай! Толькі, глядзі, акуратна там...

І брыгадзір — а звалі яго Харытон Прыгалуба — паволі накіраваўся з кантор у бок цаглянай адрыны, дзе — ён ведаў, куды ісці — яго чакаў прывязаны ланцугом у стойле незадаволены нішчымым існаваннем прыгажун Гвідон, якому хвіліну назад быў вынесены смяротны прысуд.

Харытон яшчэ не зусім уяўляў, як і што ён будзе рабіць у бліжэйшыя паўгадзіны. Чамусьці ў памяці ўсплыў даўні эпізод з армейскага жыцця, акрэсліўся ў выразных, дакладных дэталях, якія, як ні дзіўна, не паспелі пабяжыць...

Здарылася так, што на другім месцы службы курсант танкавай "вучэбкі" не аддаў "чэсць" "дзеду" — стараслужачаму сяржанту. "Дзед", кананаты, драбнаватай камплекцыі хлапчына, абураны такой непавагай з боку "салабона", загадаў таму ўзлезці на тумбачку днявальнага і ўрачыста пракукарэкаць

цяпер, не паспеў першагодка пераступіць парожак цеснай, нашпигавай да столі "дэмбельскімі" чамаданами, мундзірамі, кіпамі ануч, бялізны і ўсялякага іншага шмацця капцёркі, як яго адразу абступілі "дзяды" ў белых нацельных кашулях і ў брызентавых салдацкіх шлёпанцах на босую нагу... Пяцёра ці шасцёра — не паспеў палічыць. Нюх непрыемна казытнуў складаны пах тытуно і таннага кіслага віна. І пасля таго, як яму было агучана сіпатым брыдкім голасам абвінавачанне — замах на "кодэкс старыкоўскай чэсці", за што адпаведна абвінавачаны неадкладна павінен быць падвергнуты экзекуцыі — 50 удараў салдацкім рамянем, на яго быццам найшло лёгкае зацьменне, а калі ў вачах зноў праяснілася, ён убачыў, што хвілінай таму важныя, ваяўнічыя "дзяды" нібыта паснулыя пацукі пасля дэзінфекцыі, у самых неверагодных позах мірна ляжаць вакол яго. Нават шкада зрабілася такіх бездапаможных у гэтую хвіліну "дзядуляў"...

Таму, перш чым пакінуць капцёрку, навабранец клпатліва паклаў іх, як бярвенцы, у адзін радок, не забыўшы таксама падсунуць пад галаву кожнаму па мяккай падушчачы, праўда, без навалачкі...

...Што было далей — не ўяўляе цікавасці, бо нічога не было, аб чым Прыгалуба менавіта цяпер нават пашкадаваў, паколькі суровая рэчаіснасць адрывала ад прыемных успамінаў. Так, гвалт у любых яго праявах — і раней, і цяпер — не пераносіў на дух; вось і сённяшні загад, няхай сабе і начальства, ён успрыняў стрымана, неадназначна, калі не сказаць больш...

Тым не менш, перад ім была пастаўлена задача, якая, ён ведаў, так ці інакш будзе ім выканана. Дагэтуль, навошта ўтойваць, даводзілася пластаваць безліч авечак, парсюкоў... Цялятам — на вясю — перахопліваў гарляк вострым сечкаром*, але каб заваліць племяннога быка... Ды якое! Шаленца... Такого не тое што ў думках не ўзнікала — нават у самым адчайным сне не магло прысніцца!

*Сячкар (аўт.) — абрэзак касы, прыстасаваны пад нож.

думаеш, без ценю нейкага страху спусціцца на зямлю. Побач з грозным і... бездапаможным цяпер Гвідонам.

Потым здарылася недарэчнае. Прыгалуба паласнуў затупленым, вышчарбленым ад неахайнага карыстання лязом палаянічага нажа Гвідона па напятам, дрыготкім гарляку. Але толькі зрабіў рваны надрэз... Бугай, адчуўшы блізкі канец, капыціў прыдзімі нагамі зямлю і ўтробна роў, так, што з вачэй небаракі, захітных мутнай пялёнкай роспачы і жаху, выступілі крываваыя слёзы...

Дзіка мацнуўшыся (сам у гэты момант уразліва падобны на зняважанага бугая!) і адкінуўшы ўбок непатрэбную жалезку, Прыгалуба збегаву на стайню за прыхаваным у патайным месцы сечкаром і, вярнуўшыся да спакутанай жывёліны, давеў справу да канца. Галіна спружыніла — адлучаная ад тулава бугаіная галава сіганула ўгару, схваўшыся ў густой кране, закаліхана я зялёнымі хвалямі патрывожнай лістоты.

Астатняе, як гаворыцца, было справай тэхнікі, паколькі разбіраць тушы Прыгалуба з некалькіх гадоў наладзіў адмыслова. Пра бугаіную галаву, праўда, успомнілі недзе ажно на трэці дзень, калі нямецкі фермеры, якія не скардзіліся на адсутнасць апетыту, амаль прыкончылі тушу пад "пяршак" вышэйшага гатунку. Успомнілі выпадкова, калі адзін з гасцей адышоў пад знявечаную яблыню справіць малую патрэбу. Зверху на поле яго капелюша нешта падзрона капнула. Задзёршы галаву ў яснае, без воблачка ліпеньскае неба, той у непаразумеці паціснуў плячыма і вымавіў адзіную фразу: "По-русски, это, кажется, называется "слепой дождь"? Загадочная страна..."

Што немец меў на ўвазе пад "Загадочной страной", Бог ведае!..

Прыгалуба, прынамсі, палічыў залішнім нешта тлумачыць здзіўленаму немцу і, выбраўшы момант, калі паблізу нікога не было, ускараскаўся на яблыню і зрабіў так, каб "слыпя дождж" болей не абуджаў у гасцей розныя сумніўныя думкі наконт "Загадочной страны", што, урэшце, не спрыяе станоўчым эмоцыям і нармальнай рабоце страўніка, што для немца, у адрозненне ад таго ж рускага, немалаважна.

Па славянскай завядзёнцы, легалізаванай ці не ў савецкі час, гасцей, тым болей замежных, без падарунка ў дарогу выпраўляць няёмка... Думалі-думалі, але ў цяжкія, бы вядзёрныя чыгуны, галовы нешта нічога путнага не прыхозіла. Ад бугая, акрамя капытоў і вантробаў, нічога не засталася; "першаку" — таксама на дне бідона ледзь чутна плёскалася...

Выручылі здагадлівыя немцы: папрасілі сычуг у якасці сувеніра (меўся на ўвазе нафаршыраваны бычыны страўнік).

Прыгалуба, атрымаўшы чарговае даручэнне, не мог уцяміць сэнс незнаёмага яму кніжнага слоўца, якое ён атажсамляў з больш звыклым для вясковага чалавека паняццем — "мужчынскім гонарам"...

Карацей, доўга не разважаючы, ён забурболіў у вядзёрны чыгун унушальных памераў, ядры племяннога бугая-асеміянальніка, — апошняе, што засталася ад слаўнага Гвідона... І, распаліўшы печ бярозавымі дровамі, паставіў чыгун на зыркае вуголле, каб у бярозавым духу яйцы ўвампелі.

Немцы, да немалага здзіўлення гаспадароў пад апошнія кроплі "першаку", паспытаўшы мясцовую "далікатэсную" страву, былі ў неапальным захваленні ад пачастунку, ухваліўшы напрыканцы гаспадароў, якія, бач, нягледзячы ні на якія складанасці лёсу, умеюць, як ніхто, здзівіць гасця, нават самага прывярэду, вась такой непрадказальна-чароўнай, неверагодна-смачнай стравай-сюрпрызам.

Адным словам, майстры. Малайцы. Знайшлі выйсце.

КЫРГЫСТАН І ЭПАС «МАНАС»

АСКАР АКАЕЎ

КЫРГЫЗСКАЯ
ДЗЯРЖАЎНАСЦЬ
І НАРОДНЫ ЭПАС
«МАНАС»

У выдавецтве "Энцыклапедыя" выйшла кніга Прэзідэнта Кыргызскай Рэспублікі Аскара Акаева "Кыргызская дзяржаўнасць і народны эпас "Манас" у перакладзе на беларускую мову. Празачны тэкст з рускай перакладу Ірыны Качаткова, пераклады вершаў зрабіў Міхась Пазнякоў. Прэзентацыя выдання прайшла 27 чэрвеня ў Нацыянальным прэз-цэнтры. На ёй пра кнігу расказаў Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Кыргызскай Рэспублікі ў РБ Рысбек Качкееў. Пасол зазначыў, што над кнігай Прэзідэнт яго краіны працаваў некалькі гадоў. А таксама, што гэтае выданне раскрывае гістарычны лёс кіргізкага народа, які шмат стагоддзяў змагаўся за права мець сваю ўласную дзяржаўнасць.

Кніга багата ілюстравана, напісана зразумелай, даходлівай мовай. Аўтар выкарыстаў цікавыя архіўныя матэрыялы, знойдзеныя ім у замежжы, — у ЮР, Турцыі, Іране, Манголіі і іншых краінах свету.

Хочацца думаць, што ў Беларусі гэтае выданне знойдзе шмат чытачоў, якіх цікавіць гісторыя Кыргызстана. Дарэчы, у мінулым годзе ў беларускім часопісе "Всё-мірная літаратура" былі надрукаваны на рускай мове фрагменты з гэтай кнігі.

С. Я.

750-ГОДДЗЕ КАРАНАЦЫІ МІНДОЎГА

Шэраг урачыстых мерапрыемстваў, прысвечаных гэтай гістарычнай падзеі, распачаўся "круглым сталом" ў Нацыянальным навукова-эсветніцкім цэнтры імя Ф. Скарыны напрыканцы чэрвеня. У пасяджэнні прынялі ўдзел навукоўцы, пісьменнікі, грамадскія дзеячы. Выступалі прафесар А. Грыцкевіч, акадэмік НАН Беларусі М. Касцюк, краязнаўца З. Сіцька, доктар гістарычных навук Г. Штыхаў, кандыдат філалагічных навук А. Жлутка, доктар філасофскіх навук У. Конон, пісьменнік, аўтар рамана пра Міндоўга "Кліч роднага звапа" Г. Далідовіч, намеснік старшыні Аргкамітэта па святкаванні 750-х годкаў каранавы М. Кулава і інш. Яны гаварылі пра асобу Міндоўга, яго жыццёвы шлях, палітычную дзейнасць і яго значэнне ў станаўленні дзяржавы Вялікае Княства Літоўскае. Присутныя пазнаёміліся з кнігай Ф. Гурэвіч "Летапісны Новгород (Старажытны Наваград)" (Санкт-Пецярбург—Наваград).

Тых, хто цікавіцца гісторыяй Беларусі, чакалі яшчэ наступныя юбілейныя імпрэзы: 5 ліпеня ў мінскім Палацы мастацтваў адкрылася выстава "Каранавы Міндоўга", у той жа дзень у Доме літаратуры адбылася ўрачыстая вечарына. Імша ў гонар каранавы была адслужана ў Наваградскім фарным касцёле 6 ліпеня. А ў Нацыянальным навукова-эсветніцкім цэнтры імя Ф. Скарыны 9 ліпеня адкрылася дзіцячая мастацкая выстава "Міндоўг". 12 ж ліпеня святкаванне было перанесена ў Наваград, дзе ўсё, што пакадаў, змагі наведаць змяшчана, гару Міндоўга і музей горада. 750-годдзе каранавы Міндоўга адбылося.

С. Я.

Да мастацкага твора мы неаднойчы звяртаемся з рознаю мэтай. Найперш — дзеля задавальнення духоўных, эстэтычных патрэб. Выкарыстоўваем як сродак выхавання, як адну з асноўных крыніц вывучэння беларускай мовы, як аб'ект яе навуковага даследавання. Таму гэтак важна, неабходна, каб мастацкі тэкст меў высокі літаратурны ўзровень і на этапе першапублікацыі, і не знікаў яго пры перавыданнях, калі ўжо шмат залежыць не толькі ад аўтара (яго можа не быць на гэтым свеце), але і ад іншых людзей, што рыхтуюць і ажыццяўляюць выданне.

Умяшанне (пазітыўнае і негатыўнае) у аўтарскі тэкст пачынаецца падчас рэдагавання яго і чытання карэктарамі, працягваецца пры наборы і друкаванні, калі вынікаюць апіскі, зычэнні, пропускі — нярэдка з тэхнічных прычын.

Тэкст адлюстроўвае розную глыбіню пранікнення яго аўтара ў лексічны пласт нацыянальнай мовы, розную шырыню ахопу і выкарыстання яе граматычных сродкаў і стылістычных магчымасцяў. На жаль, новыя пакаленні філолагаў, журналістаў, якія прыходзяць на працу ў рэдакцыі і выдавецтвы, прыкметна аддаюцца ад вытокаў і каранёў беларускай літаратурнай мовы.

У тэкстах класічных, хрэстаматычных некаторыя моўныя элементы сёння адышлі ў пасіўны запас, не ёсць агульнажывальнымі. Гэтыя тэксты час ад часу перавыдаюцца, і таму існуе небяспека скажэння аўтарскіх слоў і сэнсаў. У "Поўным зборы твораў у дзевяці тамах" Янікі Купалы (т. 7, Мн., 2001) змешчана п'еса "Тутэйшыя". Звернем увагу на дзве рэплікі.

Янка. Ці ж першыя для Менску гэтыя трывожныя мінуці? Час было б, цётка, і прывыкнуць да іх.

Гануля. Ды яно ж так. Але сваім чынам да дзела ўсё гэта, ах, як да дзела!

Аўтар ужыў дзеяслоў *дадзела*, што значыць "абрыдзела, надакучыла". Карэктару ж ці рэдактару ўбачыліся (пачуліся) у ім два словы: прыназоўнік *да* і назоўнік *дзела*. У адпаведнасці з такім успрыманнем, без уліку сэнсу сказаў і было перайначана слова. Дарэчы, дзеяслоў *дадзец* сустракаецца ў творах іншых пісьменнікаў (Н. Арсеннева, Л. Калюга), яго змяшчае слоўнік І. Насовіча.

Хто займаецца выдавецкай працай, ведае, якія часам цяжкавырашальныя пытанні, праблемы паўстаюць праз няўважлівасць — ці то саміх аўтараў, ці то карэктараў і рэдактараў. Апошнія колись не заўважылі па-

мылкі ці зрабілі яе самі ў тэксце пры жывым яшчэ аўтары... А цяпер што рабіць з такімі "карэктывамі" пры перавыданні твора? Асабліва калі ўлічыць, што ён можа вывучацца ў школе, у ВНУ. Вось пачатак верша Максіма Танка "На дзяды":

Перад дзесятай стравай раптам
Нясуць яшчэ гароху латку...

І мы даўжэй за ўсіх, пад поўнач,
Ім частаваліся.

Ты помніш,
Пакуль на дне гарачай латцы
Не абняліся нашы пальцы
І цябе маці не пазвала.

Рэдактар і карэктар мусілі, абавязаны былі заўважыць, не прапусціць граматычную нязвязнасць падкрэсленых намі

таксама як прыслоўе са значэннем "абавязкова, што б там ні было". Напрыклад: *Яны павінны канешне знайсці партызанаў! Не канешне стаяць над ёю крукам.*

Згадаеце значэнне слоў *канешне*, *канешне* радзей выкарыстоўваецца ў сучаснай моўнай практыцы, і таму гэтыя словы не заўсёды ўспрымаюцца адэкватна, пра што могуць сведчыць пунктуацыйныя памылкі. Прачытаем урывачак з аповесці Лукаша Калюгі "Надоля Заблоцкіх":

"Усякі раз [настаўнік] не забываўся сказаць:

— Вам яго, канешне, трэба аддаць? навуку. Проста грэх будзе, калі вы яго пры сабе будзеце трымаць" (Калюга Л. Творы. Мн., 1992).

Тут слова *канешне* выступае прыслоўем са значэннем "абавязкова" (на гэта паказвае і шырэйшы кантэкст) і выдзяляецца коскамі няма падстаў.

АСЦЕРАГАЙМАСЯ ПАМЫЛАК

слоў і пры неабходнасці звярнуцца да аўтара. Радок мог бы гучаць: "Пакуль на дне ў гарачай латцы" або "Пакуль на дне гарачай латкі".

Цытаваны верш падаецца паводле выдання: Максім Танк. Выбранае. Мн., 1993. Але і ў ранейшай прыжыццёвай кнізе паэта "Збор калосся" (Мн., 1989) ёсць гэтая моўная хіба. Таму недагляд, як кажуць, двойчы недаравальны.

Недакладнае разуменне слова, яго ролі ў сказе нярэдка бывае прычынай пунктуацыйных памылак.

Рускае *канешне* ў ролі пабочнага слова і сцвярдзальнай часціцы перакладаецца: *вядома, зразумела, безумоўна, а як жа*. Звернем увагу, што ў "Руска-беларускім слоўніку" (Мн., 1982), на які тут спасылаемся, сярод беларускіх адпаведнікаў рускага *канешне* не прыводзяцца *канешне* і *канешне*. Апошнія падаюцца ў ТСБМ і ў функцыі сцвярдзальнай часціцы тлумачацца: *так, зразумела, вядома*.

Варта асобна напамніць: словы *канешне* і *канешне*, паводле ТСБМ, ужываюцца

Прыклад яшчэ раз даводзіць, што карэктар і рэдактар, сустрэўшы малавядомае ці незразумелае слова, не мае лічыць для сабе ганьбай не проста зазірнуць у слоўнік або іншы даведнік, а ўважліва ўчытацца, каб правільна знайсці і акрэсліць патрэбнае паводле тэксту значэнне (якіх у слове пераважна бывае адно, а некалькі).

Вядома, жывая мова сваім лексічным і фразеалагічным складам багацейшая за самыя поўныя друкаваныя слоўнікі. Так, апрача вышэй пералічаных слоў, што выступаюць у ролі сцвярдзальнай часціцы, у беларускай мове ёсць яшчэ *пэўна, пэўна ж, пэўна што* (ужываюцца таксама і як пабочныя словы, і як прыслоўі). Аднак гэтая іх функцыя — быць сцвярдзальнымі часціцамі — зусім не адзначаецца ў слоўніках і граматыках.

Прывядзем некалькі выпісак з літаратурных тэкстаў.

[Міхал:] Зямля не будзе нас чакаць. // Не запусцее, не згуляе! // — А пэўна, — дзядзька пацярджанае (Я. Колас).

СПОВЕДЗЬ

раніла ні разочку. Вярнуўся дахаты. Хадоска, па ім плачучы, здаецца, яшчэ страшнейшай стала, згорбілася, супраць яго — як баба старая. А ён — статны, прыгожы. І навокал — адны ўдовы-сапдаткі, кожная мужчынскай ласкі прагне... Я не ведаю, чаму з усіх ён мяне выбраў. Я маладая таксама прыгожая была. А мо каханне маё ў вачах гарэла... Словам, сталі мы з ім употайкі сустракацца... Не глядзі ты на мяне так, дзіця, ты ж сама прасіла праўду!

Шыла ў мяшко не ўтоіш, а ў вёсцы тым больш. Хутка прыйшла да мяне Хадоска са слязямі: "Ададзі, — кажа, — майго Рыгорку. Што хочаш вазьмі — хлеба табе дам, грошай, але адступіся. Не жыць мне без яго..." А мне што, я маладая, каханая, шчаслівая. Сыты галоднаму не спадае... Пасмяялася ёй у твар, кажу: "Ты на сабе ў люстэрка паглядзі, ці ж ты яму пара? Яму маладая ды прыгожая трэба. Не я, дык нехта іншы знойдзеца, усё роўна звядзе яго ад цябе, старой ды нуднай. Я яго спіай не трымаю, але і праганяць не стану. Чым я перад табой правінілася? Ты яго кахаеш, і я кахаю! А ён сам хай выбірае".

Рыгор неўзабаве перабраўся да мяне жыць. Дружна ў нас усё было, хораша. Маці тваю ён глядзеў, як сваё дзіця, ні разочку слова благага на яе не сказаў. Да і на мяне таксама. Ды ён, мне здаецца, і не ведаў такіх слоў. Шкадаваў мяне, усю работу на сабе стараўся ўзяць, каб я адпачыла больш. Шчасліва мы жылі. Толькі сумесных дзяцей Бог не даў, шкадавала я аб гэтым усё жыццё.

Светлы цень, нешта падобнае на лёгкую ўсмешку, прабег па твары старой. Ды ўмомант зноў аступіў месца чорнай пакуце.

— А што Хадоска, пытаешся? Праўду казала, не змагла яна без яго, змарнела ад тугі, хутка памерла. Ды я тады віны сваёй не бачыла — яна і без таго хварэла, ці мала чаго паіраюць людзі. Бачыш, дзіця, што нарабіла твая бабуля? А ты кажаш — харошая... Не ведаю, ці хопіць мне часу ў Бога пітасці вымаліць... Не для сябе, не заслужыла я даравання — для цябе, каб не скараў Усявышні за мае грахі

цябе, унучка, як тваю маці. Дзе ж сабе такое даруеш?

— Ну што ты, бабка, — прытулілася Кацька да старой. — Чаму ты думаеш, што гэта ўсё з-за цябе? Так лёс склаўся. Ды і кахала ты дзедка — гэта ўсё мяняе. Ці ж ты адна такая была? А цяпер дык і ўвогуле гэта не дзіва — праз аднаго разводзяцца, зноўжняцца, мужоў зводзяць — і жывуць шчасліва.

— Не, мая галубка, не быць таму шчасцю, што на чужых слязах замешана, я ўжо гэта ведаю...

Ды я табе яшчэ не ўсё расказала. Калі ўжо намерылася слухаць маю споведзь, то слухай да канца. Мне табе расказаць усё яшчэ важней, чым бацькошка, толькі тваё дараванне, калі ты зможаш мне дараваць, дасць мне супакой.

...Маці твая вырасла, занявесцілася. Прыгажуня была — ну якраз як ты цяпер. Ну не чырваней, не чырваней — праўду кажу. І закахалася. Ды каб у каго талковага, а то — у жаўтарытага хлапчука, які яшчэ і ў войску не быў. А сям'я ў яго — сям'яра па лаўках, адзін аднаго не панясе, ён самы старэйшы. І ён ад яе не адыходзіцца. Ну як мне перажыць, што мая адзіная дачка за такога замуж пойдзе? Ледзь дачкалася, пакуль яго ў армію забралі. Ды яшчэ ў марфлот. Ну, думаю, добра, за тры гады ўсяго можа здарыцца. Ды дзе там! Письмы ад яго паштальёнка ледзь не штодня носіць, ды і мая дачушка толькі тое і робіць, што на пошту бегае. Ужо і два гады прайшло, а нічога не мяняецца. Ну, думаю, трэба меры прымаць, ратаваць сваё дзіця ад гэтага вар'яцкага каханья. Стала я паштальёнку сустракаць, пісьмы забіраць ды печ імі распальваць.

— Бабуля, як ты магла! — абурана ўскінулася Каця.

— Магла, унучка, магла. На што толькі не пойдзеш дзеля свайго дзіцяці. Я ж думала, як лепей раблю, дачку сваю ратую, пра шчасце яе дбаю. Сумавала яна, праўда, моцна, плакала часта ўпотаікі. Шкада яе было, ды што зробіш? Думала, маладая, перагарыць усё, забудзецца. Потым мне ж яшчэ і дзякаваць будзе.

А тут да нас у калгас новага заатэхніка прыслалі, сталі шукаць, да каго б яго на кватэру паставіць. Я, як яго ўбачыла, адразу сказала: да мяне. Вось, думаю, хто маю дачку ад тугі вылучыць, васьць хто ёй вартай парай будзе — граматыны, пры пасадзе, пры грашах, ды і сам хлопец відны, вясёлы, і пагаварыць, і пажартаваць умее.

Словам, узяла я сабе кватаранта. Гляджу: і сапраўды ўсё ў іх з тваёй мамай ідзе на лад. Усмixaцкі аяна стала, гаварыць з заатэхнікам. Ну, тады я на колькі дзён у госці да сваёй цёткі паехала, іх адных у хаце пакінула. Прыехала, гляджу: кватарант свеціцца, як блінец намаслены, усміхаецца сыта. А дачка мая вачэй узняць не можа, чырванее пры кожным позірку на яго. Ну і стала я рыхтаваць, прыспешваць вяселле.

Васьць у арміі прыійшоў якраз у той дзень, як у нас заручыны былі. Толькі чамадан дома кінуў і сюды прыймаў. Яму і сказаць ніхто нічога не паспеў. Заходзіць у хату, а тут поўна гасцей, на куце поруч твая маці з заатэхнікам сядзяць, яна ўжо табой цяжарная была. Ну, ён крутуўся — і назад. А мама зблелая, як палатно, з-за стала выскачыла — і ўслед за ім. Жаніх паглядзеў на тое, плонуў ды ў клуб на танцы падаўся.

Вяселлю разладзіцца я не дазволіла, бо ты ўжо ў жываце варушылася. Нікуды той заатэхнік не дзеўся, ажаніўся — а што яму яшчэ было рабіць, партыйнаму? Я прыгызіла, што хоць і неадукаваная баба, а дарогу ў райком знайду...

Толькі васьць шчасця твая мама ні аднаго дзенька не мела, мо толькі як ты нарадзілася. Заатэхнік той з першага дня піў, гуляў, з кім прыйдзеца, не перабіраў. Калі я што пачынала казаць, толькі смяяўся: "Я, — кажа, — зрабіў, як вы хацелі, ажаніўся з вашай варанай рыбай, а цяпер не перашкаджайце мне жыць так, як я хачу". А мама і слова яму не казала, нібы і не заўважала нічога. За яго палюбоўніцы біліся, а яна маўчыць усміхаецца вінавата, нібы гэта і не жыць яе. Жыла, як у сне, не ела нічога, не хадзіла нікуды, толькі ў сваю бібліятэку: пасядзіць там цішочкам, у адну кропку ўгледзеўшыся, і дамоў ідзе. А дома тое ж самае. Ён п'яны прыйдзе, з яе наздзекуецца, а яна ціхенька паплача і нават мне не пажаліцца.

Каб крыху я развесяліць, стала я ёй па чарачцы наліўкі наліваць — можа, думаю, апетыт у яе з'явіцца, вяселейшай стане,

ЭНЦЫКЛАПЕДЫЧНЫ ЗВОД

СУЧАСНАЙ ЛІТАРАТУРНАЙ КАМПАРАТЫВІСТЫКІ

2 студзеня 2002 года навуковая грамадскасць Польшчы і Расіі ўрачыста адзначыла 70-годдзе з дня нараджэння выдатнага польскага вучонага-славіста

Базыля Белаказовіча, прафесара Вармінска-Мазурскага ўніверсітэта ў Ольштыне, ганаровага доктара Санкт-Пецярбургскага і Ніжагародскага ўніверсітэтаў, непераўздызнага даследчыка ўзаемасувязей славянскіх літаратур і ў першую чаргу — польска-рускіх, польска-беларускіх і польска-ўкраінскіх.

Найшаноўнейшаму юбіляру былі прысвечаны розныя публікацыі ў перыядычных выданнях, у тым ліку ў дадатках да газет «Калінінградскі ўніверсітэт» (ад 11 снежня 2001 г.) і «Трубына» (24 мая 2002 г.).

Асабліва каштоўным падарункам юбіляру з'явіўся выпуск кнігі «Acta Polono-Ruthenica. VI»

(Хроніка польска-руская) — вялікага зборніка навуковых прац (497 старонак, 35,4 выдавецкіх аркушаў), прысвечаных і самому Прафесару і розным праблемам славянскіх літаратурных узаемасувязей.

Адкрываецца зборнік шасцю артыкуламі, прысвечанымі характарыстыцы творчых здзяйсненняў юбіляра. Сярод іх — артыкул беларускай даследчыцы Галіны Тварановіч (якая жыве і працуе сёння ў Беластоку) «Ангажаванасць кампаратывістыкай. (Да 70-годдзя Базыля Белаказовіча)». Спецыяльна беларускай тэматыцы прысвечаны тут артыкул вядомага даследчыка польска-беларускіх сувязей Уладзіміра Стохэля «Беларусаведчыя даследаванні Базыля Белаказовіча». Маючы ўсе падставы для гэтага, аўтар піша, што навуковыя здзяйсненні прафесара Базыля Белаказовіча — жывыя, шматтэмныя, шматпраблемныя, налічваючы каля тысячы бібліяграфічных адзінак, імпануюць зацікаўленым чытачам. І значнае месца ў іх займаюць беларусазнаўчыя працы. Яны ўносяць важкі ўклад у беларусазнаўства і кампаратывістыку наогул. Нельга не згадзіцца з падагульняючым вывадам Уладзіміра Стохэля: «...Дзякуючы жывому і багатаму даробку прафесара, польская гісторыка-літаратурная беларусістыка набыла рашучы размах, узбагачаючыся ў метадалагічным і тэматычным плане новымі шырокімі прасторами даследчыцкіх пошукаў, развіваючыся ад прац папулярна-навуковых, прыстасаваных да канкрэтнай тэматыкі, дакументальных матэрыялаў, літаратурна-крытычных, да артыкулаў і даследаванняў кампаратывістычных і затым паглыбленых сінтэтычных прац культуралагічнага характару» (с. 57).

Уладзімір Стохэль пералічвае вялікую колькасць беларусазнаўчых публікацый у розных перыядычных выданнях, у калектыўных навуковых зборніках. Асаблівай увагі заслугоўвае паведамленне аб тым, што Базыль Белаказовіч з'явіўся ініцыятарам і заснавальнікам калектываў і ўстановаў, якія займаліся і займаюцца плённым даследаваннем польска-ўсходнеславянскіх літаратурных узаемасувязей. У кастрычніку 1969 г. па яго ініцыятыве і пад яго кіраўніцтвам у Інстытуце русіцыстыкі Варшаўскага ўніверсітэта, дзе ён працаваў, пачаў сваю плённую дзейнасць цэнтр польска-ўсходнеславянскіх літаратурных узаемаадносін. Адным з асноўных напрамкаў творчай работы Цэнтра з'явіліся шматаспектныя даследаванні ўзаемасувязей беларускай літаратуры з суседнімі славянскімі літаратурамі. Пасля таго, як у 1973 г. Базыль Белаказовіч стаў навуковым супрацоўнікам Польскай акадэміі навук (ПАН), той цэнтр ператварыўся ў частку лабараторыі ўсходнеславянскіх літаратур аддзела славянства ПАН. Небывала паскорыла справу даследавання польска-ўсходнеславянскіх літаратурных узаемасувязей створаная па яго ініцыятыве выдавецкая серыя «Studia Polono-Slavica Orientalia. Acta Litteraria». (Даследаванні польска-ўсходнеславянскія. Літаратурныя справы).

Першы том адкрываецца праграмным артыкулам самога заснавальніка «Польска-ўсходнеславянскія літаратурныя ўзаемаадносін як даследчыцкая праблема». Тут пастаўлена задача комплекснага, шматаспектнага, на найважнейшым навуковым узроўні даследавання, у прыватнасці, польска-беларускіх літаратурных узаемаадносін з улікам іх найразнастайнейшых сувязей і ў фальклоры і ў творчасці пісьменнікаў. Адначасова Базыль Белаказовіч з'яўляўся навуковым кіраўніком дысертацыйных прац, прысвечаных гэтым праблемам.

Настала пара зірнуць хаця б у адну з публікацый, якія пералічваюцца Уладзімірам Стохэлем. Выступаючы ў 1989 г. у час абмеркавання Скарынінскай энцыклапедыі ў Інстытуце сусветнай літаратуры імя М.Горкага АН СССР у Маскве, Базыль Белаказовіч, у прыватнасці, сказаў: «Скарына адыграў велізарную ролю ў гісторыі мовы, гісторыі літаратуры, культуры, мастацтва, філасофіі ўсходніх і заходніх славян, у гісторыі тагачаснай Рэчы Паспалітай, г. зн. Польскага карацтва і Вялікага Княства Літоўскага. І ўсё гэта на фоне еўрапейскай культуры, яе праблем, яе сувязей з эпохай Рэнесанса, Адраджэння, Гуманізму». І яшчэ адна цытата: «...Скарына так незвычайна шырока ўвайшоў у беларускую мастацкую літаратуру — тут і Багдановіч, Бядуля, Грамыка, Караткевіч, Клімковіч, Клышшка, Лойка, Петрашкевіч, Садковіч, Ялугін. Велізарная тэма — гэта пранікненне вобраза Скарыны ў шырока зразуметую культуру і мастацтва, у жыццё, у тэатр і кіно».

Нельга абмінуць яшчэ адзін напрамак творчай дзейнасці Базыля Белаказовіча, які не толькі даследуе літаратурныя працэсы, але і папулярна ідзе ў беларускую літаратуру ў асяроддзі польскіх чытачоў. У анталогіі «Jak uienieść wierszem Twoją chwałę» (Як узняць у вершы тваю славу, Лодзь, 1977) ён змясціў у польскіх перакладах творы такіх беларускіх паэтаў, як Рыгор Барадулін, Марына Барсток, Пятрусь Броўка, Аляксей Зарыцкі, Кастусь Кірзенка, Якуб Колас, Алег Лойка, Еўдакія Лось, Сяргей Панізік, Пімен Панчанка, Язеп Пушча, Янка Сіпакоў, Максім Танк. У вельмі саліднай кнізе «Polonistyka Radziecka» (Савецкая паланістыка, Варшава, 1985) пазнаёміў польскіх чытачоў з навуковай дзейнасцю беларускіх літаратуразнаўцаў Адама Мальдзіса, Уладзіміра Казбярэўска, Святланы Мусіенкі, Валянціны Гапавай. Ды яшчэ ў польскай літаратурнай энцыклапедыі ў 1984 г. падаў звесткі пра такіх беларускіх пісьменнікаў і літаратуразнаўцаў, як Янка Брыль, Максім Танк, Сцяпан Александровіч, Валянціна Гапава, Алег Лойка, Адам Мальдзіс, Уладзімір Казбярэўскі. У новым выданні энцыклапедыі (2000 г.) тыя звесткі былі значна ўдакладнены і пашыраны.

У кнізе «Acta Polono-Ruthenica» пра навуковыя і творчыя здзяйсненні прафесара акрамя польскіх аўтараў пісалі даследчыкі з Расіі Георгій Красноў («Пути и перепутья ученого (к 70-летию Базыля Белаказовіча)», з Літвы Павелас Івінскіс («Польско-русская компаративистика в трудах профессора Базыля Белаказовіча: Некоторые аспекты изучения»). Раскрываюцца і плённыя сувязі вучонага з украінскім літаратуразнаўствам: Антон Серадніцкі. «Україніка ў навуковых здзяйсненнях прафесара Базыля Белаказовіча».

Пасля ўводных артыкулаў ідзе 7 раздзелаў, кожны з якіх аб'ядноўвае працы, блізкія па праблематыцы і тэматыцы. У першым з іх — «Тэорыя і гісторыя літаратуры» — беларускай тэматыцы прысвечаны артыкул вядомага паэта і навуковага работніка з Беластока Яна Чыквіна «Проза Масея Сяднёва».

Трэці раздзел «Міжславянскія літаратурныя філіяцыі» адкрываецца артыкулам Уладзіміра Казбярэўска «Перакладчыкі і рэмінісцэнцыі». Тут жа змешчаны працы яшчэ двух беларускіх аўтараў — Язэпа Янушкевіча «Дынабург-Парыж-Лондан-Кукавячын, або Яшчэ адзін жыццяпіс змагарнага XIX стагоддзя» (гаворка вядзецца тут пра Аляксандра Рыпінскага) і Усевалада Рагойшы «Паззія Алеся Гаруна на тле суседніх літаратур пачатку XX стагоддзя».

Наступны, чацвёрты раздзел пачынаецца артыкулам Уладзіміра Мархеля «Міцкевіч і Пушкін — узаемныя пераклады» (адзіны выпадак у зборніку, калі беларускі аўтар напісаў сваю працу на польскай мове).

Цэлы шосты раздзел «Польска-беларускае культурнае пагранічча і літаратурныя сувязі» прысвечаны польска-беларускім літаратурным узаемасувязям. Асноўнае месца займаюць тут працы беларускіх аўтараў. Вячаслаў Рагойша выступае з артыкулам «Радавое гняздо» Здзяхоўскіх». Пра Мар'яна Здзяхоўскага піша таксама і польскі даследчык з Гданьска Збігнеў Апацкі. Ксенафонт Лецка з Гродна прысвяціў сваю працу праблеме беларускага рамантызму XIX ст. у кантэксце беларуска-польскага ўзаемадзеяння. Мікалай Хмяльніцкі з Мінска звярнуўся да беларускай тэматыкі ў творчасці Адама Плуга, аўтара беларускага апаўдана «Кручаная баба». У гэтым жа раздзеле беларускай літаратуры і мове прысвечаны артыкул вядомага маскоўскага вучонага Віктара Хорава (які таксама нядаўна адзначыў сваё 70-годдзе) «Польско-белорусское пограничье в творчестве Тадеуша Конвикога».

Апошні, VII раздзел, прысвечаны праблемам моўных кантактаў. І тут знайшоўся месца для беларускай тэматыкі — прытым у працах аўстрыйскага і польскага аўтараў. Гэрман Бідэр з Зальцбурга змясціў артыкул «Спроби нормування західнопольскай літаратурнай мікромовы ў Білорусі». Польскі даследчык Ежы Трачук піша пра мову заходнебеларускай прозы 1918—1939 гг.

Усяго ў кнізе змешчаны працы 48 аўтараў, у тым ліку такіх вядомых маскоўскіх даследчыкаў, як Алена Цыбенка, Віктар Хораў, Тамара Агапіна. Велізарную арганізацыйную работу па падрыхтоўцы зборніка ажыццявіў прафесар Вармінска-Мазурскага ўніверсітэта Валенты Пілат, адзін з вучняў прафесара Базыля Белаказовіча.

Уладзімір КАЗБЯРУК

У № 28 газеты «Літаратура і мастацтва» у рубрыцы «Віншваем» памылкова згадана імя памерлага пісьменніка Івана Млялы. Рэдакцыя просіць прабачэння ў родных і блізкіх пісьменніка.

[Начальнік міліцыі:] Думаеш выпуныць? [Павал:] Чаму ж не. А ласне сышчаце ў іх штраф? Голья як бізуны. (...) [Начальнік міліцыі:] Шкада! [Павал:] Пэўна (Ц. Гартны). Зімовымі вечарамі ў Пазнякоў збіраліся мужчыны на пасядзенькі, дык часцяком я чуў: «Хто сёння самага большага «таварніка» вывез?» «Пэўна ж, Андрыян!» (...) — Пэўна, рабіць то ён рабіць, але і шчасце мае, — умешваецца нехта скептык (У. Калеснік). [Карэспандэнт:] Валеры Яўгенавіч, ці мела я рацыю, сцвярджаючы, што ваш тэатр наўрад ці мае аналагі ў свеце? [Рэжысёр:] Пэўна. Экспериментальная ўжо сама ідэя адкрыцця падобнага ўтварэння... («ЛіМ», 7.07.1995).

У рэпліках дыялогаў слова пэўна выконвае ролю сцвярдзальнай часціцы, абазначае «так, вядома, зразумела». У той ці іншай ступені гэтае значэнне выказваецца спалучэннем пэўна што. Прачытаем сказы.

Паўлінка. ... Цяпер нічыёй ласкі [Якім] не патрабуе. Адна з гасцей. Пэўна, што не! Такі чалавек нідзе не прападзе (Я. Купала). [Якаў:] ...А не хочаце, дык і зусім не дам... [Сват:] Так, пэўна, што твая воля! Бацька заўсёды аб дзедзях клапоціцца... (П. Галавач). [Дзяўчына:] Нам, маладым, пэўна, што лепей. Ніякага клопату (М. Зарэцкі). Можна, яшчэ хто з іх прыйдзе дамоў... // Пэўна што прыйдзе... За кожным сталом // Месца пакаінем для нашых сяброў... (М. Танк). Пэўна што прыйдзе (сын), абы толькі змог... (Л. Геніюш). — Заўтра зайду, — ці то паведамліў усім, ці то паўтарыў гэта ўголас самому сабе [дзядзька]. — Пэўна што, — сказала старая, — заўтра ўжо, заадно (Я. Брыль).

Як бачым, у гэтых сказах няма граматычнай адназначнасці спалучэння пэўна што: у адных яно блізкае да сцвярдзальнай часціцы, у другіх — да пабочных слоў, у трэціх — да прыслоўяў.

Кідаецца ў вочы пунктуацыйны разнабой: пэўна што (без коскі) — пэўна, што (з коскай). А як правільна? Шукаючы адказу, трэба ўлічыць наступнае. Слова пэўна што ў пададзеных прыкладах ужываюцца як непадзельнае спалучэнне з адным націскам — на першым слове. І, зразумела, ставіць паміж імі коску неправамерна. Што ж да выдзялення ці аддзялення коскамі гэтага спалучэння ў межах сказа, то тут неабходна браць пад увагу яго граматычную функцыю. Пэўна ж, узнятая намі праблема можа быць вырашана толькі супольнымі намаганнямі працаўнікоў друку і навукоўцаў.

Алесь КАЎРУС

жывейшай. Гэта ёй спадабалася: весялосці не дабаўляла, але тады яна нібы адклупалася ад усяго. Не заўважыла я, як уцягнулася яна ў гэтую справу. Стала тады ўжо і гарэлку ад яе хаваць, і сварыцца — ды дзе там, яна заўсёды гаварыла: «Ты сама гэтага хацела». Не даравала мне, пасля тых заручын як чужая стала, нічым не дзялілася, усё ў сабе насіла, пакутніца.

— Бедная мама! — закрыла твар рукамі дзяўчынка. — Колькі ёй давялося вытрываць... А я ўсё думала, што гэта гніюныя плёткі.

Вульляна ўздыхнула, але нічога не сказала. Дый што яна магла сказаць, чым апраўдацца? Што хацела, як лепей?

Не, ёй трэба да канца давесці сваю горкую споведзь...

— Ну, калі ты чула пра гэта, дык аб тым, як памерла твая маці, табе ўжо, пэўна, казалі. Яе забіў п'яны заатэнік. Яна, праўда, таксама была невярозная. Што там у іх дэрылася, ніхто не ведае. Ты тады ў мяне начавала. Я толькі ранаціў ад людзей пра бяду даведлася. Прыбегла, а яна ляжыць ля печы, уся сіняя, кроў на ёй запечаная. Ужо не дыхала. Міліцыя затым казала: усю ноч ён яе біў — і рукамі, і нагамі, і ўсім, што трыпалася. Як звер... Ці ж заслугоўвае ён таяго, каб ты яго бацькам звала? Нелюдзь ён, кат — і больш ніхто!

А я месца сабе тады не знаходзіла. Валасы рвала, галасіла, усё ўспомніла — і Хадоску, і дачку яе няшчасную, і Васіля, які з сяла з'ехаў ды і прапаў недзе, маці ягонае ўсе вочы выплакала... Усе свае грахі на свет вывакла, ва ўсім пакаялася, ды дачушкі адзінай мне ўсё роўна не вярнуць, хоць бы і сама ў туну легла. Рукі хацела на сабе наляжыць, ды дзед да памяці вярнуў: «А Кацьку, — кажа, — хто гадаваць будзе, як цябе не стане? Я доўга не працягну». Ён і праўда хутка памёр, сэрца ў яго хворое было, а тут гэтулькі гора...

Старая зноў закашлялася, задыхалася, як пасля хуткай хады. Затым праволіла зусім ціха: — Вось табе і ўся праўда пра маё жыццё. Прашу цябе, дзіцятка: даруй мне. Даруй, калі зможаш... Перад Богам я за свой грэх заплаціла самай дарагой цаной, з ім мы ў разліку. Людзі... Людзі хай сябе судзяць — у кожнага нешта ёсць. Толькі перад табой віны мне не адмаліць, не апраўдаць. Адно прашу: даруй!

Вульляна церала тонкую, халодную руку ўнучкі і ўсё старалася зазірнуць ёй у вочы. Каця невідучым позіркам глядзела міма, на ўбраную зіхатлівую ёлку — яшчэ гадзіну назад яна абяцала ёй радаснае, шчаслівае свята...

3 ПАЧУЦЦЁМ АКТУАЛЬНАСЦІ

Не толькі ў навучальных установах культуры і мастацтва мае попыт акадэмічны трохтомнік (апошні том выйшаў у дзвюх кнігах) "Музычны тэатр Беларусі". Гэтае выданне, якое ўбачыла свет пры канцы 90-х,

зробілася настольным даведнікам для ўсіх, хто цікавіцца гісторыяй станаўлення і развіцця айчыннага музычна-сцэнічнага мастацтва ад XVI ст. да 90-х гадоў стагоддзя мінулага. Зрэшты, у свой час "ЛіМ" адзначаў з'яўленне такога ўнікальнага даследавання, якое закрунула не толькі жанры оперы ды балета, але і музычнай камедыі, аперэты, музыкі ў пастаноўках тэатра драматычнага. Сёння ж мы зноў згадваем працу нашых мастацтвазнаўцаў, бо ў кіраўніцы іх невялікага аўтарскага калектыву, пад навуковай рэдакцыяй якой і выйшаў трохтомнік "Музычны тэатр Беларусі", у Галіны Куляшовай — юбілей.

Пра доктара мастацтвазнаўства, прафесара Г. Куляшова, якой 20 ліпеня споніўлася 75, падрабязна піша "ЭЛіМБел". Вядома ж, найбольш плённы перыяд яе педагогічнай і навуковай дзейнасці звязаны з Нацыянальнай акадэміяй навук і з Беларускай акадэміяй музыкі. Але да сказанага ў энцыклапедыі штогод дадаюцца новыя радкі. Засяродзіўшы ў свой час асаблівую ўвагу на праблемах опернай творчасці, Галіна Куляшова, следам за новым пакаленнем беларускіх гісторыкаў музыкі, цяпер зацікавілася і нашай даўняй. Таму не першы год удзельнічае ў навукова-практычных канферэнцыях, якія ладкуюцца падчас фестывалю камернай музыкі ў Нясвіжы. Вось і сёлета Галіна Рыгораўна была там, выступіла з дакладам на тэму: "Гістарычнае значэнне мастацкай спадчыны Радзівілаў у развіцці еўрапейскага музычна-тэатральнага мастацтва". Выбар, адпаведны кантэксту канферэнцыі і сугучны прыярытэтам фестывалю "Музы Нясвіжа"...

С. Б.

"Не магу сказаць, што маё меркаванне будзе ўлічана. Але... мне б хацелася бачыць на гэтай пасадзе сур'ёзнага мастака, музыканта-мысляра", — гаварыла ў адным з інтэрв'ю мастацкі кіраўнік Нацыянальнага акадэмічнага тэатра оперы Беларусі **Маргарыта Ізворска. Было гэта неўзабаве пасля таго, як яна скасавала кантракт з маэстра **Аляксандрам Анісімавым** і пасада галоўнага дырыжора тэатра засталася вакантнай, а ўсе чакалі рашэння конкурснай камісіі наконт прэтэндэнтаў на гэтую пасаду.**

СВОЙ СЯРОД СВАІХ

Чакалі нядоўга: на свае летнія вакацыі творчы калектыв пайшоў, ужо маючы новага галоўнага дырыжора. Ім — дай Бог, каб на шчасце! — абраны ўжо не чарговы "госць" з-за мяжы, а беларускі музыкант: Вячаслаў Чарнуха.

Ён мае немалы стаж працы ў нашым Вялікім тэатры оперы і балета, мае і добрае імя, вядомае чытачам "ЛіМ" па публікацыях розных гадоў. Таму застаецца толькі нагадаць, што карані Вячаслава Чарнухі — на Берасцейшчыне; што яго першая музычная прафесія — трамбон (скончыў у Беларускай акадэміі музыкі клас незабыўнага прафесара Р. Лагонды); што па спецыяльнасці "опера-сімфанічнае дырыжыраванне" займаўся ў сценах роднай акадэміі ў В. Лявонава і ўдасканаль-

ваў свой досвед таксама тут, пад кіраўніцтвам сусветна вядомага А. Анісімава. Пасля супрацоўніцтва з рознымі калектывамі В. Чарнуха трапіў у тэатр оперы і балета, дзе неўзабаве быў прызначаны дырэктарам аркестра і потым стаў надзейным і незаменным памочнікам, не толькі "правай", а, можна сказаць, "абедзвюма рукамі" маэстра А. Анісімава, пастаянна занятага творчымі справамі па-за межамі Беларусі. Пры канцы сёлета года сезона давялося яму і часова выконваць абавязкі галоўнага дырыжора.

Словам, і для тэатра, і для публікі Вячаслаў Чарнуха — чалавек не проста знаёмы. Свой. Выпрабаваны і руюнай будняў, і гастрольным экстрэмам. Наконт іншага... Ва ўжо згаданым інтэр-

в'ю М. Ізворска гаварыла так: "У мяне не было магчымасці кантактаваць з ім (В. Чарнухам. — С. Б.) як з дырыжорам-пастаноўшчыкам, а толькі ў такой працы можна сказаць, мысляр дырыжор ці не мысляр. А з Аляксандрам Міхайлавічам (Анісімавым. — С. Б.) я ставіла спектаклі. Прызнаю ўсе яго выдатныя прафесійныя, тэхнічныя якасці, але... Ён не мой дырыжор". (Цытуецца з "Народнай волі" за 5.06.2003 г.).

"Хаваншчыну", якой, дарэчы, адкрые свой новы сезон тэатр (16 верасня), Маргарыта Ізворска ставіла разам з маэстра Геннадзем Праваторавым, "сваім" дырыжорам. Ці раскрыецца "свой сярод сваіх" Вячаслаў Чарнуха як аднадумца мастацкага кіраўніка Нацыянальнага акадэмічнага тэатра оперы Беларусі — пакажа іх першая ж сумесная пастаноўка.

С. БЕРАСЦЕНЬ

ФОТАКУРС

Пасля якой падзеі застаўся ў рэдакцыйным архіве гэты здымак — ніхто з сённяшніх супрацоўнікаў "ЛіМ" сказаць дакладна не можа. Падзея, безумоўна, датычыла сферы творчай і была досыць важная: нездарма ж у кадры — дырэктар Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі Уладзімір ПРАКАПЦОЎ, першы намеснік міністра культуры краіны Уладзімір РЫЛАТКА ды старшы-

НЯКАЙ ЖЫВЕ ТВОРЧАСЦЬ!

ня Беларускага саюза кампазітараў Ігар ЛУЧАНОК.

Дарэчы, сёлета гэтай музычнай суполцы спаўняецца 70 гадоў. Юбілей плануецца адзначыць восенню. А народнаму артысту СССР Ігару Лучанку, якога калегі-кампазітары ў сакавіку 2002 года зноў абралі старшынёй свайго саюза, неўзабаве будзе 65. Дзень нараджэння ў яго — 6 жніўня. Вось тады мож-

на будзе і павіншаваць імянінніка. Але ж каб выказаць яму сваю ўдзячнасць за цудоўныя песні, прызнацца ў захапленні творчым талентам, пажадаць здароўя і плёну ў працы, зусім не варта азірацца на календар і чакаць асаблівай нагоды. Добрае слова падтрымкі патрэбнае творцы штодня!

С. ВЕТКА

ПАМЯЦЬ

І ПАГЛЯДЗЕЛІ «РАДАЎНІЦУ»

Свае 65 Юрый Марухін мог бы прыгожа і шчодро адзначыць у коле блізкіх ды сяброў. Хвароба не дала яму дажыць да гэтай даты. Але ў кінематографічным асяроддзі заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі Юрый Марухін — асоба незабыўная. І данінай яго памяці сталася вечарына, зладжаная ў

сталічным кінатэатры "Цэнтральны" на мінулым тыдні.

З 1961 года ён, выпускнік ВГІКа, працаваў на студыі "Беларусьфільм" — і ў мастацкім кіно, і ў дакументалістыцы. Каля 30 стужак зняў як апэратар-пастаноўшчык ("Чорнае сонца", "Магіла льва", "Хроніка ночы", "Пункт адліку", "Паводка", "Зацішша", "Сад" і інш.).

Вылучыўся майстэрствам каларыстычнага і светлагага вырашэння, уманнем паказаць на экране псіхалагічны партрэт персанажа. Магчыма, менавіта імкненне да псіхалагічнай характарыстыкі кінагероя сродкамі свайго "выяўленчага мастацтва", заглыбленасць ва ўнутраны змест кожнага кадра і абумовіла прыход Юрыя Марухіна ў рэжысуру...

Як рэжысёр-пастаноўшчык ён паспеў рэалізаваць сябе толькі ў чатырох кінакарцінах. Дэбютам жа была "Радаўніца". Яе паказ (разам з відэастужкай "Наш Юра", знятай Ігарам Волчакам) стаў сімвалічнай кульмінацыяй мемарыяльнай вечарыны.

С. Б.

Выходзіць з 1932 ГОДА
У 1982 годзе
ўзнагароджаны ордэнам
Дружбы народаў

ГАЛОЎНЫ
РЭДАКТАР

Віктар
ШНІП

Рэдакцыйная рада:

Вольга
БАРАБАНШЧЫКАВА,

Святлана
БЕРАСЦЕНЬ,

Леанід
ГАЛУБОВІЧ,

Алесь
ГАЎРОН —
адказны сакратар,

Людміла
РУБЛЕУСКАЯ,

Уладзімір САЛАМАХА —
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск,
вул. Захарова, 19
ТЭЛЕФОНЫ:

галоўны
рэдактар — 284-6673
намеснік галоўнага
рэдактара — 284-4404
адказны
сакратар — 284-6673

АДДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — 284-7965
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-7965
літаратурнага
жыцця — 284-7965
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-7965
паэзіі і прозы — 284-7965
музыкі — 284-8153
тэатра, кіно — 284-8153
выяўленчага
мастацтва — 284-7965
карэктарская — 284-8091
бухгалтэрыя — 284-6672
Тэл./факс — 284-84-61

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛіМ".

Рукапісы рэдакцыя не
вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.

Набор і верстка
камп'ютэрнага цэнтра
тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
г. Мінск,
пр. Ф. Скарыны, 79

Індэкс 63856 Наклад 1521
Нумар падпісаны ў друку
16.07.2003 у 15.00

Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь
Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова
"Літаратура і мастацтва"

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715

Заказ 3036

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12